

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

ESMÂÜ’N-NEBÎ’NİN TESPİTİNDE FARKLI YAKLAŞIMLAR VE BU YAKLAŞIMLARIN LİTERATÜRÜN ŞEKİLLENMESİNE ETKİSİ

DIFFERENT APPROACHES TO THE DETERMINATION OF ASMÂ’ AL-NABÎ AND THE
EFFECT OF THESE APPROACHES ON SHAPING THE LITERATURE

Ömer Faruk ÖZBEK

Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
ofarukozbek@cumhuriyet.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8239-9067
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Merkez Kampüsü İlahiyat Fakültesi, Sivas

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31 Ocak 2022 / 31 January 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 26 Nisan 2022 / 26 April 2022

Yayın Tarihi / Published: 14 Temmuz 2022 / 14 July 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz/ July – Autumn 2022

Cilt / Volume: 8, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 620-652.

Cite as / Atıf: Özbek, Ömer Faruk. “Esmâü’n-Nebî’nin Tespitinde Farklı Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Literatürün Şekillenmesine Etkisi [Different Approaches to the Determination of Asmâ’ al-Nabî and the Effect of These Approaches on Shaping the Literature]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 8/2 (Temmuz/July 2022), 620-652.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihya>

Öz

Varlıkları anlamlandırma ve içselleştirme faaliyetinde önemli bir işlevi yerine getirdiği düşünüldüğünde, farklı din ve toplumlarda isimlerin öne çıkarılması doğaldır. Çünkü isim ile müsemma arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu bir gerçektir ve bu ilişki, zihniyet inşası ve dönüşümünde isimleri önemli bir araç kılmaktadır. İslâm dini de bu gerçeğe kayıtsız kalmamış, farklı vesilelerle isimlere vurgu yapmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, birçok kez güzel isimlere sahip olmanın ve çocuklara güzel isim vermenin önemini vurgulamış, verdiği önemi fiilen izhar etmiş ve bu bağlamda kendine ait isimleri ifade etmekten de geri durmamıştır. Hem âyet ve hadislerde hem de tarih, siyer ve şemâil türü eserlerde Hz. Peygamber'in isimlerine dair bilgilerin yer aldığı, hatta bu konuda müstakil bir literatürün bile oluştuğu görülmektedir. Bununla beraber âyet ve hadislerde yer alan isimlerin, literatürde yer alan isimlere kıyasla oldukça sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Zira konuyu ele alan âlimler, Hz. Peygamber'in isimlerini olabildiğince çoğaltma eğiliminde olmuşlar ve bu isimleri tespitinde özellikle âyet ve rivâyetlere dayanmak suretiyle büyük bir çaba ortaya koymuşlardır. Söz konusu çabalar da nihayetinde farklı sonuçlara ulaşılmasına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada, öncelikle İslâm'da ismin önemine değinilecek, âyet ve hadislerde yer alan Hz. Peygamber'e ait isimlere yer verilecektir. Ardından Hz. Peygamber'in isimleri etrafında dönen ve farklı ilmi disiplinlere taalluk eden bazı tartışmalar konu edilecektir. Son olarak gerek müstakil olarak telif edilen eserlerde gerekse tarih, siyer ve şemâil gibi müstakil bir başlık altında esmâü'n-Nebî'ye yer veren türlerde, bu isimlerin sayısına dair ortaya koyulan farklı görüşler ve bu farklılıkların arka planı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hadis, Siyer, Şemâil, Esmâü'n-Nebî, İsim, Müsemma, Sıfat.

Abstract

Considering that it performs an important function in the activity of making sense of and internalizing beings, it is natural to highlight names in various religions and societies. It is a fact that there is a close relationship between the name and named, and this relationship makes names an important tool in the construction and transformation of mentality. The religion of Islam does not remain indifferent to this fact and emphasizes the names on different occasions. As a matter of fact, the Prophet highlights the importance of having good and appropriate names and giving good names to children many times, he mentioned the importance he gave, he put that into the practice himself and, in this context, he did not hesitate to express his own names. It is seen that there is information about the names of the Prophet and even an independent literature has been formed on this subject. However, it is remarkable that the names in the verses and hadiths are quite limited compared to the names in the literature. Because the scholars who dealt with the subject, they tended to increase the number of the names of the Prophet as much as possible, and they spend great effort to identify these names, especially by relying on verses and narrations. These efforts eventually paved the way for different results. In this study, firstly, the importance of the name in Islam will be mentioned, and names of the Prophet will be included. Then it will be the subject of some debates revolving around the names of the Prophet and related to different scientific disciplines. Finally, the different views on the number of these names and the background of these differences will be examined, both in the works that have been written down separately and in the genres that include asmâ' al-Nabî under a separate title such as history, sirah and shama'il.

Keywords: Islamic History, Hadith, Sirah, Shama'il, Asmâ' al-Nabî, Name, Named, Quality.

Extended Abstract

Considering that it performs an important function in the activity of making sense of and internalizing beings, it is natural to highlight names in various religions and societies. It is a fact that there is a close relationship between the name and named, and this relationship makes names an important tool in the construction and transformation of mentality. In the religion of Islam, this fact was never ignored, and names were emphasized on different occasions. As a matter of fact, in the Qur'an, it is clearly seen that the names are emphasized especially in al-asmā al-ḥusnā. Likewise, the Prophet mentioned the importance of having good and appropriate names and giving beautiful names to children many times, and he put that into the practice himself. Some people's changes in their names and nicknames, naming some of the children of the ṣaḥābīs, and not assigning duties to people with inappropriate names are examples of this situation. In addition to these examples, he did not hesitate to express his own beautiful names and qualities. It is seen that there is information about the names of the Prophet and even an independent literature has been formed on this subject. However, it is remarkable that the names in the verses and hadiths are quite limited compared to the names in the literature. In the hadith books, there are some narrations that the Prophet sometimes counted five, sometimes six and sometimes ten names. The scholars who dealt with the subject in the books of history, sirah and shamail tended to increase the number of the names of the Prophet as much as possible and they put forth a great effort in identifying these names, especially by relying on verses and narrations. These efforts eventually paved the way for different results. As a matter of fact, when we analyze at the works dealing with the names of the Prophet, it is seen that the number of these names exceeds 500. acting on the understanding that the plurality of names indicates the greatness of the person, scholars believe that identifying each of the qualities that the Prophet had as his name and the most famous narration on the subject, the fact that they do not perceive the hadith, which states that the Prophet has five names, as a limitation, is the basic issue that forms the background of the issue. On the other hand, it is an issue that needs to be examined what the verses and narrations on which the scholars are based while revealing the mentioned determinations. Because especially it is noteworthy that many verses allegedly describing the Prophet were taken out of context and subjected to forced interpretations. Also, discussions about different branches of science such as kalam, sufism, tafsir and fiqh have also occurred around the names of the Prophet. Whether the names of the Prophet are tawqīfī or qiyāsī, the names Tāhā and Yāsīn are based on the claim that the names of the Prophet are the names of the Prophet, the expressions in the 130th verse of the chapter of al-Şāffāt refer to the Ahl al-Bayt, and that Allah is also the Prophet. These discussions, which consist of topics such as the 1000 names of the Prophet, it gives an idea about the background in determining the names of the Prophet. In this study, firstly, the importance of the name in Islam will be mentioned, and names of the Prophet will be included. Then it will be the subject of some debates revolving around the names of the Prophet and related to different scientific disciplines. Later, different views on the number of these names and the background of these differences, both in the works about asmā' al-Nabī and in the genres that include asmā' al-Nabī under a separate title such as history, sirah and shamail. Plan will be reviewed. It is possible to come across the names of the Prophet not only in the books of history, biography and shamail, but also in any work. However, because they deal with the subject from a more technical point of view and that including other works will exceed the limits of the article, it will be contented with the works of the mentioned genres in this study. In addition, in the study, by giving examples of the identified names, the consistency of the evidence based on the determination of the names will be examined. Finally, introducing the asmā' al-Nabī literature and revealing the course of the subject in history is another issue that constitutes the aim of the study.

Giriş

İsimler, tarih boyunca insanlar arasındaki iletişimi sağlayan en temel araçlardan biri olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiğine göre varlıklara isim verme faaliyeti, henüz ilk insanın yaratılışından itibaren başlayan bir süreçtir. Meleklerle, Hz. Âdem'i yaratacağını bildiren Allah Teâlâ, onu öncelikle nekre bir ifadeyle *yeryüzünde bir halife* olarak nitelemiş¹ ardından kendisine *Âdem* ismiyle hitap etmiştir.² Daha sonra ona tüm isimleri öğretmiş³ ve böylece varlıklar arasında insanın bu hasletle temayüz ettiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte isimler, salt bir iletişim aracı olmaktan da öte insanoğlunun dinî, siyâsî, iktisâdî, içtimâî, târihî, coğrafi vb. kültür dünyasının tüm yönlerini güçlü bir şekilde yansıtan; duygu ve düşüncelerinin dışı vurulmasını sağlayan önemli sembollerdir.

İnsanlara isim verme söz konusu olduğunda ise daha çok kişinin karakterini olumlu etkileyeceği düşünülen ve temennî içeren kelimeler isim olarak tercih edilmiştir. Özellikle önder şahsiyetler söz konusu olduğunda, övücü isim ve sıfatlar belirgin şekilde tebarüz etmektedir. Bu durumun Hz. Peygamber'in isimleri konusundaki tezahürüne bakıldığında, Müslümanların onun isimlerini tespit etme ve kayıt altına alma çabalarında tarihte emsali görülmemiş bir şekilde yoğunlaştıkları göze çarpmaktadır.

Kendisine duyulan büyük sevginin sonucu olarak Hz. Peygamber'in sadece dinî ve ahlâkî özellikleri değil; beşerî vasıfları, toplumsal konumu ve nesebi gibi peygamberlik müessesesi dışında kalan hasletleri de büyük bir özveriyle kayıt altına alınmıştır. Bu durum İslâm ilim mirasında oldukça geniş bir literatürün ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Hz. Peygamber'in isim, sıfat ve lakapları gerek delâil, şemâil, hasâis ve siyer türü eserler içerisinde gerekse müstakil bir literatür olarak bu mirastaki yerini almıştır. Hatta Türk İslâm Edebiyatında mevlid, şefaathâne, hilye ve na't gibi Hz. Peygamber'e dair kaleme alınan türler arasında zengin içeriğiyle *esmâ-i Nebî* türü eserler de bulunmaktadır.⁴

Sayılan bütün bu literatürün ele alınması, makalenin sınırlarını aşacağından, bu çalışmada edebî bir tür olarak *esmâ-i Nebî* literatürü dışarıda tutulacaktır. İslâm tarihi, siyer ve şemâil türleri içerisinde, Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil başlıkları ihtiva edenler ve müstakil olarak kaleme alınan *esmâü'n-Nebî* türü eserler inceleme konusu yapılacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadislerde Hz. Peygamber'in isimlerine dair yer alan bilgilerle yukarıda zikri geçen literatürde yer alan isimler kıyaslandığında, literatürde yer alan isimlerin oldukça geniş bir yekûn tuttuğu ve isimlerin sayılarına dair birbirinden oldukça farklı tespitlerin yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu nedenle söz konusu tespitlerdeki farklılıkların nedeni ve fikrî bir arka planı olup olmadığı irdelenecektir. Ayrıca Hz. Peygamber'in isimleri üzerinden kelâm, fıkıh, tefsir ve tasavvuf gibi farklı ilim dallarına taalluk eden bazı tartışmalar makalenin konusunu teşkil eden bir diğer husustur.

1. Kavramsal Çerçeve

İsim kelimesinin anlamına ve İslâm düşüncesindeki kavramsal izdüşümüne değinmek, konunun daha iyi anlaşılması adına faydalı olacaktır. Aynı zamanda isim kelimesiyle bağlantılı olan ve fikrî düzlemde isim ile ilişkisi tartışılan *sıfat* ve *müsemma* kavramlarından

¹ Kur'ân Yolu (Erişim 7 Ocak 2022), el-Bakara 2/30.

² bk. el-Bakara 2/31, 34, 35, 37.

³ el-Bakara 2/31.

⁴ Konuya dair detaylı bir çalışma için bk. Bekir Belenkuyu, "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî-Peygamberimiz (s.a.v.)'in İsimleri- ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Türkish Studies* 10/4 (2015), 167-196.

da bahsetmek gerekecektir. Ayrıca söz konusu Hz. Peygamber'in isimleri olduğunda, bu isimler Arap kültüründen bağımsız düşünülmemeyeceği için Araplarda yaygın olarak kullanılan künye ve lakap olgusuna değinmek yerinde olacaktır. Zira tüm bunlar temelde Hz. Peygamber'in isimlerinin tespitine ve bu tespitlerdeki farklılıklara doğrudan etki eden unsurlardır.

Arapça bir kelime olan ve sözlükte “alâmet, övmek, yücelik”⁵ gibi manalara gelen isim kelimesi “bir şeyi tanımayı sağlayan işaret ve alamet”⁶ olarak tarif edilmiştir. Türkçeye de aynı şekilde geçen *isim* kelimesi, bir hakikate delalet eden mutlak lafzı ifade etmektedir.⁷ Canlı-cansız tüm varlıklara isim verme faaliyeti, kültürün önemli bir parçası ve güçlü bir dışa yansımadır. Nitekim insanların inançları, fikirleri, düşünceleri, zevkleri, karakterleri, her türlü kültürel birikimleri, isim verme işlemiyle somut hale gelmektedir.⁸ Şahıslar özelinde düşünüldüğünde isim koyma faaliyeti, kültürel düzeyde oldukça etkin ve belirleyici bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arap kültüründe önemli bir yere sahip olan *künye*, bir şahsı övmek veya yermek için kullanılan bazen de ismin yerini tutan kelimelere verilen addır.⁹ Bir şahsın künyelenmesi, *eb/baba*, *üm/anne*, *ibn/oğul*, *bint/kız* gibi kelimelerin uygun bir şekilde izafet terkinine sokulmasıyla oluşmaktadır. Hz. Ebû Bekir, Ümmü Seleme, İbn Mes'ûd gibi meşhur sahâbilerin tanındıkları isimler, asıl isimleri değil künyeleridir. Özellikle de günümüzde Türkçede karşılığını neredeyse bulamadığımız bu türden isimlendirmeler Araplarda oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.¹⁰

Lakap ise bir kimseyi isminin anlam çerçevesinin dışında bir kelimeyle nitelemektir.¹¹ Bu niteleme övgü içerebileceği gibi bir yergi anlamı da taşıyabilir. Lakaplar hemen hemen her kültürde var olan bir olgudur. Konumuz açısından bakıldığında, Kur'ân-ı Kerîm'de lakap konusuna yer verildiği görülmekte ve kötü lakapların takılması kesin bir şekilde yasaklanmaktadır.¹² Hz. Peygamber de yaşadığı toplumun bir parçası olduğundan, lakap konusuna önem vermiş ve insanları, birbirlerini güzel lakaplarla çağırma teşvik etmiştir. Birçok sahâbiye bizzat güzel lakap takması bu teşvikin en somut örneğidir.¹³

Şahıs isimleri bir yandan kişinin kimliğini belirlerken bir yandan da topluma karşı tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda ortak değerler ve dil dünyası içerisinde anlamlı bir şekilde kişilerin temsilini sağlayarak hem yaşadığı dönem hem de geçmişle

⁵ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), “smv”, 14/401.

⁶ İbn Manzûr, “smv”, 14/401.

⁷ İlyas Çelebi, “İsim-Müsemma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/548.

⁸ Cemal Ağırman, “Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Aralık 1998), 123.

⁹ İbn Manzûr, “kny”, 15/233.

¹⁰ Ağırman, “Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu”, 125.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/743.

¹² el-Hucurât 49/11.

¹³ Hz. Peygamber'in ashâba verdiği lakaplar için bk. Ali Aksu, “Asr-ı Saadet ve Emevîler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2001), 231-234.

arasında bir köprü vazifesi görmektedir.¹⁴ Bu yönüyle isimlerin toplumsal iletişimi sağlayan öğelerin başında geldiğini söylemek mümkündür. İsimlerin toplumsal kültürü yansıttığı en önemli alan ise şüphesiz inanç alanıdır. Özellikle dinî inançların güçlü olduğu toplumlarda şahıs isimleri, büyük oranda sahip olunan dinî inancın etkisinde şekillenmektedir. Bununla birlikte kişinin karakterini etkilediği, toplum içerisindeki kimliğini ve duruşunu belirlediği düşüncesiyle insanlar, çocuklarına güzel isimler koymayı ya da o ismin delalet ettiği hakikat olan *müsemmayı* ifade eden isimleri tercih etmektedirler. Örneğin Arap olmayan Müslüman toplumlarda Ömer, Ayşe, Ali gibi isimlerin yaygın oluşu, bu isimlerin manalarından ziyade, delalet ettiği şahısların öneminden kaynaklanmaktadır. Nitekim pek çok kişi bu isimlerin Arapçadaki karşılıklarını bilmemekte ve dahası bu durumu hemen hemen hiç önemsememektedir.

İsim koymada baskın olmakla birlikte bu faaliyetin yalnızca dinî inançtan kaynaklandığını söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bir kimsenin çocuğuna vereceği isim siyasî bir liderin veya bir kanaat önderinin ismi olabileceği gibi geleneğe dayalı, bir şahsa duyulan hayranlık ya da minneti ifade eden, doğulan gün ve ayla ilgili olan, doğa olaylarına veya göksel olaylara delalet eden isimler de olabilir. Kısacası toplumların, her çeşit birikimini isimlere yansıttığını söylemek mümkündür.¹⁵

Kavramsal olarak isim kelimesinin İslâm geleneğindeki izdüşümüne bakıldığında karşımıza ilk olarak *el-esmâü'l-hüsnâ* çıkmaktadır. *En güzel isimler* manasına gelen bu terkip, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın isimlerini ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁶ Allah'ın Kur'ân'da yüzü aşkın ismi bulunmaktadır. Aynı zamanda farklı hadislerde de Allah'a nispet edilen isimler yer almaktadır. Buna karşın hadis kaynaklarında yer alan “Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları sayarsa cennete girer”¹⁷ rivâyetinden dolayı, Allah'ın doksan dokuz isminin mevcut olduğu kabul edilmiş ve yaygınlaşmıştır. Allah'ın isim ve sıfatları İslâm inancının temel meselelerinden biri olduğundan, İslâm âlimleri bunların tespitine büyük önem vermiştir. Bu bağlamda Allah'ın isimlerinin *tevkîfî mi yoksa kıyâsî mi* olduğu kelamın tartışmalı konuları arasındaki yerini almıştır. Konu etrafındaki tartışmalar bununla sınırlı kalmamış, kelâmî ekollerin temel ayrışma noktalarından birini teşkil eden isim-müsemmâ ilişkisi ya da diğer bir ifadeyle *Allah'ın sıfatlarının, zatının aynı mı yoksa gayrı mı* olduğu meselesi erken dönemlerden itibaren tartışılmıştır.¹⁸

İsim-müsemmâ tartışmalarının mahiyetine dair detaylar bu çalışmanın dışında kalmakla birlikte konunun Hz. Peygamber'in isim ve sıfatları bağlamında da tartışmaya açıldığı ifade edilmelidir. *Mevâhibü'l-ledünniye* adlı eserinde müstakil bir başlıkta konuyu ele alan Şihâbüddîn el-Kastallânî (öl. 923/1517), *isim müsemmânın aynı mıdır gayrı mıdır*

¹⁴ Zehra Efe, “İslam Tarihi'nde 'Esmâü Resulillah (Resulullah'ın İsim ve Künyeleri)' Geleneği ve İbn Fâris'in Esmâü Resulillah ve Meânihâ Adlı Risalesi”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (Ekim 2019), 255.

¹⁵ İsim sosyolojisine dair bir çözümleme için bk. Celalettin Çelik, “Kültürel Sembol Sistemi Olarak İsimler: İsim Sosyolojisine Giriş”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Haziran 2006), 39-61.

¹⁶ İlgili âyetler için bk. el-A'râf 7/180; el-İsrâ 17/110; Tâhâ 20/8; el-Haşr 59/24.

¹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühreir b. Nâsır (Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), “Şurût”, 18 (No:2736); Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), “Zikr”, 6.

¹⁸ Detaylı bilgi için bk. Çelebi, “İsim-Müsemmâ”, 22/548-551.

meselesine değinerek isim ve müsemmânın farklı şeyler olduğunu temellendirmeye çalışmıştır.¹⁹ Temel çıkış noktası Allah'ın isim ve sıfatları olmasına rağmen, tartışmanın Hz. Peygamber'in isim ve sıfatları bağlamında gündem edilmesi oldukça dikkat çekicidir.

2. İsimlerin Önemi ve Fonksiyonu

Henüz ilk insanın yaratılışından itibaren var olduğunu bildiğimiz isim olgusu, şahısların gerek birbirlerini gerekse tüm mevcudâtı tanınması hatta içselleştirebilmesi için etkili araçlardan biridir. İnsanoğlu tarih boyunca tanımayı amaçladığı her varlığa bir isim vermiş ve isimler, iletişimi sağlayan en önemli simgelerden biri haline dönüşmüştür. Allah Teâlâ'nın, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra ona isimlerin tamamını öğrettiğini bildirmesini, insanın diğer varlıklardan temayüz ettiğinin bir alameti olarak okumak mümkündür. Zira isimlerin varlıkları anlamayı, kavramayı ve içselleştirmeyi sağlayan kodlar olduğu düşünüldüğünde, böyle bir faaliyeti ancak akıl sahibi bir varlığın icrâ edebileceği açıktır. Öyleyse isimlerin, insanoğlunu tarih sahnesinde var ve etkin kılan en önemli araçlardan biri olduğu söylenebilir.

Konuya şahıs isimleri üzerinden baktığımızda da aynı sonuçla karşılaşırız. Zira yine tarih boyunca şahıs isimlerinin, kültürel aidiyeti ve toplumsal varoluşu simgeleyen kodlar olarak kullanıldığı görülmektedir. Toplamların birlik içinde yaşamasını sağlayan bir yöne sahip olması sebebiyle isimler dinî, millî, kültürel ve hatta dilsel birlikteliği sağlamaktadır. Dolayısıyla tarihsel ve kültürel özgüllüğü temsil eden, ortaklaşa bir zihnin ürünü olmaları nedeniyle toplumsal dünyaya ve kimliğe referans oluşturmaları, öz bilincin teşekkülü noktasında sağlam bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰ Örneğin farklı ırklardan gelmelerine rağmen aynı dine mensup ve din referanslı isimlere sahip olan insanlar, birbirleriyle kolayca iletişim kurup buldukları yerlerde birlikteliği kolayca sağlayabilirler. Bugün Müslümanların azınlıkta olduğu bir ülkede yaşayıp Ahmed, Muhammed, Ali gibi isimlerle karşılaşan Müslümanların, din birlikteliği üzerinden iletişim kurabilmeleri çok daha kolaydır.

İslâm dinine bakıldığında da şahıs isimlerine ve isim koymaya büyük önem verildiği görülmektedir. Doğrusu gerek toplumsal birlikteliği gerekse ilâhî varlıkla olan bağıni her daim güçlü tutmayı hedefleyen bir dinin isimlere vurgu yapmaması düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'e tüm isimlerin öğretildiğinin ifade edilmesi dışında yer yer isimlere vurgu yapıldığı da göze çarpmaktadır. Bu vurguların en öne çıkanı ise daha önce de değindiğimiz *el-esmâü'l-hüsnâ* ifadesidir. "*En güzel isimler Allah'ındır, bu güzel isimlerle O'na dua edin*"²¹ âyeti, tevhid ilkesinin bir özeti olmasının yanında Allah'ın zatının aşkınlığını vurgulamak suretiyle kendisini kuşatmanın imkânsız olduğunu ancak insanın iletişim kurabilmesi ve O'nu tanıyarak içselleştirmesine isimlerinin vesile olabileceğini vurgular niteliktedir.

¹⁹ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1425/2004), 2/10-11.

²⁰ Çelik, "Kültürel Sembol Sistemi Olarak İsimler", 39-40.

²¹ el-A'râf 7/180.

Kur’ân-ı Kerîm’de isme vurgu yapılan bir başka âyet, Hz. Zekerîyyâ’ya çocuk müjdesinin verildiğini ifade eden “Allah buyurdu ki: ‘Ey Zekerîyyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik’²²” âyetidir. Âyette Hz. Yahyâ hakkındaki tebci ve tazimin, onun ismi üzerinden ifade edilmesi ve vurgulanması oldukça dikkat çekicidir.

Kur’ân’ın yanı sıra Hz. Peygamber’in de birçok yerde isim konusuna vurgu yaptığı, güzel isim koymaya oldukça önem verdiği görülmektedir. “Peygamberlerin isimleriyle isimlenin. Allah’ın en çok sevdiği isimler Abdullâh ve Abdurrahmân’dır. Allah katında en sâdik olan isimler Hâris ve Hemmâm’dır. En çirkinleri ise Harb ve Mürre’dir”²³ şeklindeki sözleri bunun örneklerinden birini teşkil etmektedir. Hadiste de görüldüğü üzere Hz. Peygamber yalnız güzel isimlerin kullanımını tavsiye etmemiş, doğrudan isim önerisinde de bulunmuştur. Hatta Hz. Peygamber bu vurguyu sadece sözlü olarak ifade etmekle yetinmemiş, fiilen de izhar etmiştir. Örneğin, sütü sağılması gereken bir deve hakkında sağma görevini kimin üstlenmek istediğini sormuş, mecliste bulunan şahısların birçoğu bu görevi üstlenmek isteyince Hz. Peygamber, her birinin isimlerini öğrenerek aralarında en güzel isme sahip olan Yaîş isimli şahsa bu görevi tevdi etmiştir.²⁴ Bununla birlikte Hz. Peygamber’in bazı sahâbîlerin isimlerini değiştirdiği,²⁵ yeni doğan bazı çocuklara da isim verdiği²⁶ vakidir.

Hz. Peygamber’in isimler konusundaki tavrını, isimlerin hem insanın şahsiyetini hem de diğer insanlarla arasındaki muamelâtı etkilediği gerçeğinden hareketle ortaya koyduğu söylenebilir. Bununla birlikte meselenin sadece dünyevî olmadığı Hz. Peygamber’in bazı hadislerinde ortaya çıkmaktadır. Zira o, “Kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O halde kendinize güzel isimler koyunuz”²⁷ buyurarak isim vermenin uhrevî boyutu olduğuna da dikkat çekmiştir.²⁸

3. Âyet ve Hadislerde Hz. Peygamber’in İsimleri

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Peygamber’in iki ismi yer almaktadır. Bunlardan, surelerden birinin adı da olan *Muhammed* ismi dört yerde,²⁹ *Ahmed* ismi ise bir yerde³⁰ geçmektedir. Birçok âyette Hz. Peygamber’in vasıfları sayılmış fakat isim olarak yalnızca *Muhammed* ve *Ahmed* zikredilmiştir.

Muteber hadis kaynaklarında az da olsa Hz. Peygamber’in bizzat kendi isimlerini zikrettiği rivâyetler mevcuttur. Cübeyr b. Mut‘im (öl. 59/678-79) ve Huzeyfe b. Yemân (öl. 36/656) kanalıyla nakledilen bir rivâyette Hz. Peygamber “Benim beş ismim var: Ben Muhammed’im. Ben Ahmed’im. Ben Mâhî’yim. Zira Allah küfrü benimle yok etmiştir. Ben

²² Meryem 19/7.

²³ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, ts.), “Edeb”, 69 (No: 4950).

²⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta’*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, 1406/1985), “İsti’zân”, 24.

²⁵ Örnekler için bk. Buhârî, “Edeb”, 108 (6191-6193).

²⁶ Örnekler için bk. Buhârî, “Akika”, 1 (5467); Müslim, “Âdâb”, 22.

²⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69 (4948).

²⁸ Ağırman, “Ad Koyma ve Hz. Peygamber’in İsimlere Karşı Tutumu”, 127.

²⁹ bk. Âl-i İmrân 3/144; el-Ahzâb 33/40; Muhammed 47/2; el-Fetih 48/29.

³⁰ bk. es-Saf 61/6.

Hâşir'im. Çünkü insanlar benim peşimde haşrolunacaklar. Ben Âkîb'im"³¹ buyurarak beş ismi olduğunu ifade etmiştir. İmam Mâlik (öl. 179/795), Dârimî (öl. 255/869), Buhârî (öl. 256/870), Müslim (öl. 261/875) ve Tirmizî (öl. 279/892) gibi birçok müellifin eserine aldığı bu rivâyet, İmam Müslim ve İbn Hibbân (öl. 354/965) tarafından "Allah onu Raûf ve Rahîm olarak isimlendirdi"³² ziyadesiyle nakledilmiştir. Beyhakî (öl. 458/1066) ve İbn Hacer (öl. 852/1449), hadisin diğer varyantlarında yer almayan bu ziyadenin İmam Zührî'ye (öl. 124/742) ait olduğunu ve hadise idrâc edildiğini belirtmişlerdir.³³

Benzer formda Ebû Mûsâ el-Eş'arî (öl. 42/662-63) kanalıyla nakledilen ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ine aldığı başka bir rivâyette "Hz. Peygamber bize isimlerini saydı ancak kimimiz bunları ezberledi kimimiz ezberleyemedi. Hz. Peygamber 'Ben Muhammed'im. Ben Ahmed'im. Ben Mukaffî, Hâşir, Nebiyyü't-tevbe ve Nebiyyü'l-melhame'yim.' buyurmuştur"³⁴ ifadeleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere hadisin bu varyantında, önceki rivâyette geçen *Mâhî* ve *Âkîb* isimleri yerine *Mukaffî*, *Nebiyyü't-tevbe* ve *Nebiyyü'l-melhame* isimleri bulunmaktadır. Yine Ahmed b. Hanbel'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî kanalıyla farklı bir tarikle naklettiği başka bir rivâyette ise *Ahmed*, *Muhammed*, *Mukaffî*, *Hâşir*, *Nebiyyü'r-rahme*, *Nebiyyü'l-melhame*³⁵ ve *Nebiyyü't-tevbe* isimleri bir arada yer almakta ve *Nebiyyü't-tevbe* de Hz. Peygamber'in isimleri arasında zikredilmektedir.³⁶

Hadis kaynaklarında tespit edilebilen bir başka isim *Hâtîm*'dir. Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Hâkim tarafından nakledilen bir rivâyette Hz. Peygamber, kendisine ait altı ismi saymakta ve bunların arasında *Hâtîm*'i de zikretmektedir.³⁷

Ebû Bekir el-Âcûrî (öl. 360/970) ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (öl. 430/1038) Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile (öl. 100/718-19) kanalıyla naklettiği bir rivâyete göre Hz. Peygamber, kendisinin on ismi olduğunu belirtmiş ancak Ebü't-Tufeyl bunlardan sekiz tanesini ezberleyebilmiştir. Bu isimler arasında *Ebü'l-Kâsım* ve *Fâtih* yer almaktadır. Rivâyetin

³¹ İmam Mâlik, "Esmâü'n-Nebî", 1; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaûd vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 27/331 (No. 16771); Buhârî, "Menâkîb", 17 (No. 4896); Müslim, "Fedâil", 125; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "Edeb", 67 (No. 2840).

³² Müslim, "Fedâil", 125; Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 14/219 (No. 6313).

³³ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmü'tî Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1998), 153; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî İbn Hacer, *Fethu'l-bâri şerhu sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 6/557.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 32/397 (No. 19621).

³⁵ Ahmed b. Hanbel'in Huzeyfe b. Yemân kanalıyla naklettiği rivâyette *Nebiyyü'l-melhame* yerine *melhame* kelimesinin çoğulu olan *Nebiyyü'l-melâhim* lafzı yer almaktadır. bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/436 (No. 23445).

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 32/291 (No. 19525).

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 27/312 (No. 19525); Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdilmeccid es-Selefi (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 2/133 (No. 1563); Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990), 2/660 (No. 4186). Rivâyeti nakleden Hâkim ve *el-Müsned*'in muhakkiki Şuayb el-Arnaûd hadisin sahih olduğunu belirtmektedir. Ayrıca *el-Müstedrek*'in muhakkiki Abdülkâdir 'Atâ hadise düştüğü notta Zehebi'nin *Telhisü'l-Müstedrek*'te rivâyeti tashih ettiğini belirtmektedir.

sonunda yer alan bilgiye göre Ebû Ca'fer, râvîlerden Seyf b. Vehb'e geriye kalan iki ismin *Tâhâ ve Yâsîn* olduğunu söylemiştir.³⁸ Fakat Irâkî'ye (öl. 806/1404) göre bu rivâyet zayıftır.³⁹

Ebü't-Tufeyl rivâyetinde dikkat çeken husus, Ebû Ca'fer'in konu hakkındaki indî mütalaasıdır. Öncelikle rivâyetin yer aldığı en erken kaynağın, Âcurrî'nin *eş-Şerî'a* adlı eseri olduğu ifade edilmelidir. Aslında *huruf-ı mukattaa* olan bu iki ibarenin herhangi bir delile dayanmaksızın, Hz. Peygamber'in ismi olarak zikredilmesi ve bir şekilde rivâyette yer alması ilginçtir. Rivâyet sahih kabul edilse dahi bu iki ismin Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olduğu görüşü, dayanağı olmayan bir yorumdan öteye geçmemektedir. Bununla birlikte söz konusu yorum daha sonraki bazı müellifler tarafından, Ebû Ca'fer aradan çıkarılmak suretiyle, Hz. Peygamber'in sözüne dahil edilerek nakledilmiştir. Örneğin, Kurtubî (öl. 671/1271) söz konusu rivâyeti tamamen merfû bir formda, Hz. Peygamber'in sözü olarak nakletmektedir.⁴⁰ Dahası rivâyetin *müdreç* halini eserlerine alanlar arasında İmam Süyûtî⁴¹ (öl. 911/1505) ve Alî el-Müttakî⁴² (öl. 965/1567) gibi meslekten hadisçiler de yer almaktadır. Ali el-Müttakî rivâyeti İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk* adlı eserinden aldığını belirtmektedir. İbn Âsâkir, eserinde rivâyetin asıl şeklini nakletmesine rağmen⁴³ Ali el-Müttakî'nin rivâyeti *Târîhu medîneti Dimaşk'a* atıf yapmak suretiyle, müdreç haliyle nakletmesi oldukça ilginçtir.⁴⁴

Tâhâ ve Yâsîn'in Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olduğu görüşü öyle bir hale gelmiştir ki Hz. Peygamber'in denizlerdeki isminin *Abdülmüheymin*, kuşlar arasında *Abdülgaffâr*, dağlarda *Abdülhâlik* olmasının yanında Allah katındaki isimlerinin *Tâhâ ve Yâsîn* olduğu ileri sürülmüştür.⁴⁵

Aslında *huruf-ı mukattaa*'nın tamamı hakkında âlimler arasında pek çok görüş ortaya atılmıştır.⁴⁶ Birer *mukattaa* harfi olan *Tâhâ ve Yâsîn*'in Hz. Peygamber'in isimleri olduğu görüşü de bu yorumlardan biri olarak görülebilir. Yalnız buradaki asıl problem, bu isimlerin hadis formuna sokulması ve bizzat Hz. Peygamber'in bu isimleri kendisine nispet ettiği

³⁸ Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî, *eş-Şerî'a*, thk. Abdullâh b. Ömer ed-Dümeycî (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999), 3/1488; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Muhammed Revâs Kal'acî-Abdulber Abbâs (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406/1986), 1/61.

³⁹ Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyin el-İrâkî, *Tahrîcü ehâdisi'l-İhyâ* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005), 870; Hadisin zayıf olduğuna dair başka bir değerlendirme için bk. Ebû Huzeyfe Nebîl b. Mansûr el-Kuveytî, *Enisü's-sârî fî tahrîci ve tahkîki'l-ehâdisi'l-letî zekerahâ'l-Hâfız İbn Hacer el-Askalânî fî Fethi'l-bârî*, thk. Nebîl b. Mansûr el-Basâre (Beyrut: Müessesetü's-Semâha, 1426/2005), 6/4345.

⁴⁰ Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhîm el-İtfiyîş (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964), 11/166.

⁴¹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdürrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tenvîrü'l-havâlik 'alâ Muvatta'î Mâlik* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1389/1969), 2/263.

⁴² Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî-Saffet Sekkâ (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981), 11/462.

⁴³ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dimaşkî İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Amr b. Gurâme el-Umrevî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 3/28.

⁴⁴ *Tâhâ ve Yâsîn* isimlerinin Hz. Peygamber'in sözüne idrâc edilmiş halini nakleden diğer bazı müellifler için bk. Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi eş-Şâzelî İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ahmed Abdullâh el-Kureşî (Kâhire: y.y., 1419/1999), 3/371; Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414), 3/426.

⁴⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Ömer es-Seffrî, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye fî şerhi ehâdisi hayri'l-beriyye min Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî*, thk. Ahmed Fethî Abdürrahmân (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004), 2/115.

⁴⁶ *Huruf-ı mukattaa*'ya dair görüşler için bk. Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2010), 183-190.

iddiasıdır. Bir diğer problem de Hz. Peygamber'in ismi olduğu söylenen bu harflerin en azından açık bir şekilde herhangi bir anlam içermeyen ibareler olmasıdır. Zira herhangi bir anlam ifade etmeyen, Hz. Peygamber'in herhangi bir vasfını nitelemeyen bir ismin Hz. Peygamber'e yakıştırılması, üzerinde tartışılması gereken bir konudur. Nitekim nakledilen hadislerde de görüldüğü üzere Hz. Peygamber, isimlerini zikrederken haiz olduğu vasıflardan hareket etmiş, bu vasıflardan türetilen isimlere sahip olduğunu, bazı isimlerinin anlamını açıklamak suretiyle ifade etmiştir. Örneğin, *Hâşir* ismine sahip olmasının sebebinin insanlardan ilk haşrolunacak olmasına bağlamaktadır. Her ne kadar bazı âlimler bu ifadelerin *ey insan, ey seyyid, ey Tâhir, ey Hâdî* gibi Hz. Peygamber'e yönelik hitaplar olduğunu söylemişse de⁴⁷ bunlar yorumdan öteye geçememiş, *Tâhâ* ve *Yâsîn* kelimelerinin rivâyete derç edilmesi makul ve menkul bir şekilde gerekçelendirilememiştir.

Hz. Peygamber'in isimlerine dair nakledilen bir başka rivâyette Hz. Peygamber yine on ismi olduğunu ifade etmekte ve isimleri arasında diğerlerine ek olarak *Kusem*'i zikretmektedir.⁴⁸ Farklı bir rivâyette de *Kusem* isminin Hz. Peygamber'e nasıl verildiği kendisi tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Bana bir melek geldi ve ‘Sen Kusem’sin. Senin yaratılışın dosdoğrudur.’ dedi.”⁴⁹ İbn Adî (öl. 365/976), senesinde yer alan Ebü'l-Bahterî (öl. 200/815-16)⁵⁰ sebebiyle ilk rivâyetin mevzû olduğunu,⁵¹ Irâkî ise ikinci rivâyetin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵²

Yukarıda aktarılan Ebü't-Tufeyl rivâyetinde Hz. Peygamber'in isimlerinden birinin *Ebü'l-Kâsım* olduğu zikredilmektedir. *Ebü'l-Kâsım*'ın, Hz. Peygamber'in künyesi olduğu bilinen bir husustur. Nitekim “Benim ismimi ve künyemi bir arada kullanmayın. Şüphesiz ben Ebü'l-Kâsım'ım. Allah bana verdi, ben de paylaştırdım”⁵³ buyurarak *Ebü'l-Kâsım*'ın ismi değil künyesi olduğunu açıkça belirtmiştir. Bir başka rivâyette ise Hz. Peygamber “Allah kim hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar. Ben ancak taksim eden bir kişiyim,⁵⁴ veren Allah'tır”⁵⁵ buyurmuştur. Hz. Peygamber burada *Kâsım* kelimesini ismi olarak değil, Allah'ın verdiği ilmi taksim edici olduğunu ifade sadedinde zikretmiştir. Hz. Peygamber'in isimlerini tespit edenlerce söz konusu sıfat, isim olarak aktarılmasına karşın *Ebü'l-Kâsım* Hz. Peygamber'in isimleri değil künyeleri arasında sayılmıştır. Ebü't-Tufeyl'in, *Ebü'l-Kâsım*'ı Hz. Peygamber'in ismi olarak zikretmesini, isim ve künye arasında bir ayrım gözetme ihtiyacı duymamasına bağlamak mümkündür.

Son olarak üzerinde durulacak rivâyet, Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil bir eser olan *Esmâ'ü Resûlillâh ve me'ânihâ* adlı çalışmanın sahibi İbn Fâris'e (öl. 395/1004)

⁴⁷ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kâdî İyâz, *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1988), 1/32.

⁴⁸ Ebü Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürânî İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed-Alî Muhammed Muavvîd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 8/335; Irâkî, *Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ*, 870.

⁴⁹ Irâkî, *Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ*, 870.

⁵⁰ Ebü'l-Bahterî Vehb b. Vehb'in hadis uydurmakla meşhur bir râvî olduğuna dair bk. M. Yaşar Kandemir, “Ebü'l-Bahterî Vehb b. Vehb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/297.

⁵¹ İbn Adî, *el-Kâmil*, 8/335.

⁵² Irâkî, *Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ*, 870.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/366-67 (No. 9598).

⁵⁴ وَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ

⁵⁵ Buhârî, “İlim”, 13 (No. 71).

aittir. İbn Fâris mezkûr eserinde, Abdülganî b. Saîd es-Sekafî ← Mûsâ b. Abdurrahmân ← İbn Cüreyc ← Atâ b. Ebû Rebâh kanalıyla İbn Abbâs'ın “Hz. Peygamber'in Tevrat'taki ismi Ahmed, Dâhûk ve Kattâl'dir...”⁵⁶ dediğini nakletmektedir.⁵⁷ Yine benzer rivâyet merfû bir formda ve temrîz sîgasıyla senetsiz olarak “Ben Dahûk ve Kattâl'im” şeklinde de nakledilmektedir. Çokça gülen ve çokça savaşan anlamlarına gelen söz konusu isimlerin, hangi anlamda kullanıldığı ve Hz. Peygamber'e isim olarak verilip verilemeyeceği hususu bir kenara, senette yer alan Abdülganî b. Saîd (öl. 229/844) metrûk bir râvîdir.⁵⁸ Mûsâ b. Abdurrahmân ise cerh lafızlarının en ağırlarından biri olan *deccâl* lafzıyla tenkit edilmiştir. Ayrıca o, mezkûr rivâyetin de tarîki olan İbn Cüreyc ← Atâ b. Ebû Rebâh ← İbn Abbâs kanalıyla pek çok hadis uydurmuştur.⁵⁹ Dolayısıyla söz konusu rivâyetin mevzû olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hayatı boyunca en fazla dişleri görünecek kadar güldüğü yani gülüşünün tebessümden öteye geçmediği bilinen⁶⁰ ve savaşa giderken ordusuna düşmanla karşılaşmayı istememelerini tavsiye eden⁶¹ Hz. Peygamber'i, *Dahûk* ve *Kattâl* olarak isimlendirmenin ne derece uygun olduğu son derece tartışmaya açıktır.

Yukarıda tespit edilip aktarılan rivâyetler, merfû olarak nakledilen ve muhtevaları Hz. Peygamber'in isimlerini açıkça içeren rivâyetlerdir. Söz konusu rivâyetler dışında gerek Hz. Peygamber'in, “Benim ismim şudur/şunlardır...” demeksizin serdettiği gerekse sahâbe tarafından kendisine verilen isim ve sıfatları ihtivâ eden pek çok rivâyet mevcuttur. Hz. Peygamber'in isimlerini tespiti çalışan müellifler, bu nitelikteki rivâyetlere dayanarak isim tespitine gitmişlerdir. Tüm bu rivâyetleri inceleme konusu yapmak çalışmanın sınırlarını aşacağından, yalnızca merfû nitelikli olanların ve içerisinde sarahaten “Benim ismim/isimlerim” ifadesi geçenlerin incelenmesiyle yetinilmiştir.

4. Hz. Peygamber'in İsimlerine Dair Bazı Tartışmalar

Hz. Peygamber'in isimlerinin tespitine dair yaklaşımları aktarmadan önce *fıkıh*, *kelâm*, *tasavvuf* ve *tefsir* gibi farklı ilmî disiplinlerce Hz. Peygamber'in isimleri etrafında gündeme gelen bazı tartışmalara yer vermek, Hz. Peygamber'e ait isimlerin tespitinin arka planına ışık

⁵⁶ اسم النبي صلى الله عليه وسلم في التوراة: الضحوك القتال يركب البعير ويلبس الشملة ويجترئ بالكسرة وسيفه على عاتقه.

⁵⁷ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/133. Mâcid ez-Zehbî tarafından tahkik edilen ve 1989 yılında Kuveyt'te, 2010 yılında da Kahire'de basılan İbn Fâris'in mezkûr risâlesine ne yazık ki ulaşamadığımızı ifade edelim. Bununla birlikte eser, Zehra Efe tarafından “*İslam Tarihi'nde 'Esmâu Resulillah (Resulullah'ın İsim ve Künyeleri)' Geleneği ve İbn Fâris'in Esmâu Resulillah ve Meânihá Adlı Risalesi*” adıyla yayımlanan makalede tercüme edilmiştir. Aktardığımız rivâyet ise sonraki müellifler tarafından İbn Fâris'ten nakledilmiştir. Rivâyetin Zehra Efe'ye ait tercümesiyle sonraki kaynaklarda aktarılan Arapça aslı karşılaştırıldığında, Efe'nin rivâyeti “Hz. Peygamber'in ismi Ahmed'dir. Anlamı çok gülen ve savaşan, deveye binen, aba giyen, kılıcı omzunda olduğu halde cizye alandır” şeklinde, Ahmed isminden sonra gelen ifadeleri Ahmed isminin manaları olarak anlamak suretiyle tercüme ettiği görülmektedir. bk. Efe, “*İslam Tarihi'nde 'Esmâu Resulillah (Resulullah'ın İsim ve Künyeleri)' Geleneği*”, 268. Halbuki Ahmed, Dahûk, Kattâl vb. rivâyette yer alan her bir ifade arada atıf vâv'ı olmaksızın Peygamber'in isim ve vasfı olarak serdedilmiştir. Zaten Ahmed kelimesinin çok gülen, çok savaşan, aba giyen gibi manalara değil “övgüye en layık olan” anlamına geldiği bilinen bir husustur.

⁵⁸ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddissîn ve'd-du'afâ'* ve *l-metrûkîn*, thk. Muhammed İbrâhîm Zâid (Halep: Dâru'l-Va'y, 1396), 2/242; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî, *el-Muğni fi'd-du'afâ'*, thk. Nureddin İtr (Katar: İdâretü İhyâi't-Turâs, ts.), 2/401.

⁵⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/242.

⁶⁰ Konu hakkında bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr ed-Dımaşkî İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 1/175.

⁶¹ Bk. Buhârî, “Cihâd”, 111 (No: 2966); Müslim, “Cihâd”, 20.

tutmaya yardımcı olacaktır. Ayrıca bu başlıkta yer verilen tartışmalar, temelde biyografik bir mesele gibi görünen Hz. Peygamber'in isimleri meselesine dair farklı doktriner yaklaşımları göstermesi bakımından önemlidir.

4.1. Hz. Peygamber'e Me'sûr İsimleri Dışında İsim İzafe Etmenin Hükümü

Hz. Peygamber'in isimleri bağlamında tartışılan konulardan biri Hz. Peygamber'e, anne-babasının veya kendisinin vermediği bir ismi vermenin caiz olup olmadığıdır. Tespit edilebildiği kadarıyla konuyu ilk defa gündeme getiren kişi İmam Gazzâlî'dir (öl. 505/1111). Kelam ilminin önemli tartışmaları arasında yer alan *Allah'ın isimlerinin tevkîfî mi yoksa kıyâsî mi olduğu* meselesini ele alan Gazzâlî, bu isimlerin *tevkîfî* olduğunu savunurken birçok delile yer vermektedir. Öne sürdüğü delillerden biri de Hz. Peygamber'e Allah'ın, anne-babasının veya bizatihi kendisinin vermediği bir ismi vermenin caiz olmadığı görüşüdür. Gazzâlî, "Hz. Peygamber'e bile nakil dışında bir isim vermek caiz değilken, nasıl olur da Allah'a nakil dışı isimler caiz olur?!"⁶² şeklinde bir temellendirmeye meseleye yaklaşmıştır. Hatta İmam Gazzâlî, Hz. Peygamber'e me'sûr isimleri dışında isim vermenin caiz olmadığı konusunda âlimlerin ittifakı olduğunu belirtmiş ve İbn Hacer de bu durumu onaylamıştır.⁶³

Kendisinin de ifade ettiği üzere aslında fikhî bir mesele olması⁶⁴ ve tespit edebildiğimiz kadarıyla âlimler arasında pek fazla tartışma konusu edilmemesi bir yana Hz. Peygamber'e Allah'ın, anne-babasının veya kendisinin vermediği ya da diğer bir deyişle nakle dayanmayan isimlerin verilmesinin caiz olmadığı hususunda ittifakın bulunduğu iddiası tartışmaya son derece açıktır. Zira Hz. Peygamber'in isimlerine yer veren eserler incelendiğinde birçok müellifin nakiller dışında Hz. Peygamber'in isimlerini şahsî çabalarla tespiti yönelmesi, böyle bir ittifakın bulunmadığının en büyük göstergesidir. Bunun dışında meseleyi teorik açıdan ele alanlar da olmuştur. Örneğin, *el-Beyân*'ında Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil bir başlık açan Mâlikî fakihî İbn Rüşd (öl. 520/1126), rivâyetlerde yer alanlar dışında Hz. Peygamber'e isim izafe etmenin caiz olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ona göre Hz. Peygamber'in rivâyetlerde yer alan isimleri onun sahip olduğu vasıfların fiillerinden türetilen isimlerdir. Buna göre Hz. Peygamber'e ait herhangi bir vasfı niteleyen bir fiilden türetilen isimlerin de Hz. Peygamber'e izafe edilmesinde bir sakınca yoktur.⁶⁵

Hz. Peygamber'in isimlerinin *tevkîfî değil kıyâsî olduğunu* ifade eden bir başka isim, yine bir Mâlikî fakihî olan Şihâbüddîn en-Nefrâvî'dir (öl. 1125/1713). Meseleye *Allah'ın sıfatlarının tevkîfî mi yoksa kıyâsî mi olduğu* tartışması bağlamında değinen Nefrâvî, Hz. Peygamber'in -her ne kadar peygamber de olsa- beşer vasfını haiz olduğu ve bazı kimselerin, kendisine uygun olmayan ifadelerle dil uzatabileceği tezinden hareketle, Allah Teâlâ'nın aksine isimlerinin *tevkîfî değil kıyâsî olduğunu* ifade etmiştir.⁶⁶

⁶² Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Maksadü'l-esnâ fi şerhi esmâillâhi'l-hüsnâ*, nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Limassol, el-Ceffân ve'l-Câbî li't-tab' ve'n-neşr, 1464/2003), 174.

⁶³ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, 11/223.

⁶⁴ Gazzâlî, *el-Maksadü'l-esnâ*, 174.

⁶⁵ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl ve's-şerh ve't-tevcîh ve't-ta'îl fi mesâ'ilü'l-Müstahrece*, thk. Muhammed Haccî vd. (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988), 18/181.

⁶⁶ Şihâbüddîn Ahmed b. Gânim b. Sâlim en-Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-devânî 'alâ risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 1/46.

İmam Gazzâlî'nin görüşüne karşı çıkan isimlerden biri de Zürkânî'dir (öl. 1122/1710). Gazzâlî'nin ifadelerini nakleden Zürkânî, böyle bir ittifakın vâkî olmadığını belirtmektedir. Ona göre Hz. Peygamber, insanlar tarafından uygun kelimelerle tesmiye edilebilir.⁶⁷

4.2. Hz. Peygamber'in İsmi veya Künyesini Kullanmanın Hükümü

Hz. Peygamber'in isimleri etrafında dönen tartışmalardan biri de Hz. Peygamber'in ismiyle isimlenme veya künyesiyle künyelenme meselesidir. Hz. Peygamber'den nakledilen "Benim ismim ile künyemi bir arada kullanmayın"⁶⁸ ve "Benim ismimle isimlenin ancak künyemle künyelenmeyin"⁶⁹ şeklindeki hadisler, fakihlerin bu konuda farklı görüşler ortaya koymasına neden olmuştur.

Konuyu ele alan ilk isimlerden olan İmam Muhammed (öl. 189/805), bir kimsenin aynı anda Hz. Peygamber'in hem ismini hem de künyesini almasını kerih gördüğünü ifade etmektedir. Yine İmam Muhammed, İmam Malik'in (öl. 179/795) bunda bir sakınca görmediğini, hatta bir çocuğuna hem Ebü'l-Kâsım künyesini hem de Muhammed ismini verdiğini belirtmektedir.⁷⁰

İmam Nevevî'nin (öl. 676/1277) verdiği bilgiye göre Şafîiler ve Zâhirîler, ismi ister Ahmed olsun ister Muhammed olsun, bir kimsenin Ebü'l-Kâsım künyesini kullanmasının helal olmadığı görüşündedirler. Buna mukabil İmam Mâlik, söz konusu yasağın Hz. Peygamber dönemi için geçerli olduğu, daha sonra bu hükmün nesh edildiği görüşündedir. Kâdî İyâz (öl. 544/1159) da gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse sonraki dönemlerde adı Ahmed veya Muhammed olup Ebü'l-Kâsım künyesine sahip pek çok kimsenin bulunduğunu söyleyerek, İmam Malik'in görüşünün cumhurun görüşü olduğunu ifade etmiştir. Taberî'ye (öl. 310/923) ise göre bu hükümde nesh söz konusu değildir. Zira ona göre Hz. Peygamber'in mezkûr yasağı haramlık ifade etmemekte olup, teeddüben konulmuş bir yasaktır.⁷¹

Sonuç olarak mesele etrafında dört farklı görüşün ortaya çıktığı söylenebilir. Bir grup âlim, Hz. Peygamber'in hem ismini hem de künyesini aynı anda kullanmayı mutlak haram addederken başka bir grup, hükmün Hz. Peygamber dönemiyle sınırlı olduğunu ve daha sonra nesh edildiğini ileri sürmüştür. Bazılarına göre hükümde nesh söz konusu değildir. Hz. Peygamber'in söz konusu yasağı haramlık değil, edebe aykırı olması sebebiyle nehy ifade etmektedir. Son olarak bazı âlimler ise yasağın haramlık değil kerahet içerdiği görüşündedirler.

4.3. Sûfîlerin, Allah'ın da Hz. Peygamber'in de Bin İsmi Olduğu İddiası

⁶⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Muvatta'*, thk. Tâhâ Abdurraûf (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1424/2003), 4/689.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/366-67 (No. 9598).

⁶⁹ Buhârî, "İlim", 38 (No. 110); Müslim, "Âdâb", 1.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Hüccce 'alâ ehli'l-Medîne*, thk. Mehdî Hasan el-Geylânî (Beyrut: Âlemü'l-Küttüb, 1403), 3/2.

⁷¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392), 14/112.

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (öl. 543/1148), '*Arizatü'l-ahvezî* adlı eserinde bazı sûflerin Allah'ın da Hz. Peygamber'in de bin ismi olduğunu söylediklerini nakletmektedir. İbnü'l-Arabî, söz konusu görüşe "Bu sayı Allah Teâlâ için çok azdır. Eğer yedi deniz mürekkep olsa Allah'ın isimlerini yazmaya güç yetiremez ve kururdu. Hz. Peygamber'in isimlerine gelince, ben onun hakkında sadece açıkça vârid isimlerini dahi sayamadım" şeklinde itiraz etmekte ve bu ifadelerinin ardından bu isimlerden altmış yedi tanesini saymaktadır.⁷²

Tespit edilebildiği kadarıyla bu nakil ilk defa, sûflere yakınlığıyla bilinen⁷³ İbnü'l-Arabî tarafından yapılmış, daha sonra mesele hakkında konuşan herkes söz konusu ifadeleri ona atıfla nakletmişlerdir. Dolayısıyla İbnü'l-Arabî'nin bu ifadeleri sûflilerden bizzat işitmiş olma ihtimali yüksektir. Söz konusu ifadeler üzerine yorum yapanlardan biri de Irâkî'dir. Irâkî, İbnü'l-Arabî gibi bin sayısını az bulmuş ve mezkûr ifadeleri, "Bu söz bir kimsenin 'Zeyd sadaka olarak vermek için bin dinar ayırmıştır' sözü gibidir. Bu cümle, Zeyd'in daha fazla parası olmadığı anlamına gelmez"⁷⁴ diyerek eleştirmiştir. Sayıyı az bulanların yanında, bu görüşün hiçbir delile dayanmadığı, dolayısıyla bu sayının abartılı olduğu da ifade edilmiştir.⁷⁵

Sûflerin Allah'ın da Hz. Peygamber'in de bin ismi vardır görüşünü nakledenler arasında Nevevî,⁷⁶ İbn Hacer,⁷⁷ Aynî,⁷⁸ Kastallânî⁷⁹ ve Molla Ali el-Kârî⁸⁰ gibi pek çok müellif mevcuttur. Tüm bu müelliflerin söz konusu görüşü, daha önce aktarılan "Benim beş ismim var" hadisi ve Hz. Peygamber'in isimlerinin sayısına dair tartışmalar bağlamında naklettikleri görülmektedir. Burada dikkat çeken husus, Allah Teâlâ ile Hz. Peygamber'in mukayese edilme sebebine ve aynı sayıda isme sahip olmalarının vurgulanmasına dair herhangi bir yorum yapılmamasıdır. Söz konusu görüşün ayrı bir başlıkta ele alınmasının sebebi, Allah'ın isimleriyle Hz. Peygamber'in isimlerinin niçin mukayese edildiğini incelemektir. Zikredilen sayı hakikî olabileceği gibi kesretten kinâye de olabilir. Zira sûfî düşünce, temelde Allah'ın zatına sınır olmadığı iddiasıyla şekillenir. Bununla birlikte sûflerin böyle bir mukayese yapmalarının nedeninin açığa kavuşturulması önemlidir.

Kanaatimizce meseleyi tasavvufî düşüncede önemli bir yeri olan *insan-ı kâmil* ve *hakikat-i Muhammediyye* doktriniyle açıklamak mümkündür. Kısaca Allah'ın, her mertebedeki tecellilerine mazhar olan insanı ifade eden *insan-ı kâmilin*, yeryüzündeki en büyük temsilcisi Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamber, Allah isminin bir mazharı, O'nu en iyi

⁷² Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî, '*Arizatü'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 10/281.

⁷³ Ramazan Biçer, "İbnü'l-Arabî'de Akıl-Nakil İlişkisi ve Fikir Özgürlüğü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2000), 113.

⁷⁴ Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn el-İrâkî, *Tarhu't-tesrib fî şerhi't-Takrîb* (b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 7/149.

⁷⁵ Mûsâ Şâhin Lâşîn, *Fethu'l-Mun'im şerhu Sahîhi Müslim* (b.y.: Dâru's-Şurûk, 1423/2002), 10/225.

⁷⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, 15/104.

⁷⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 6/558

⁷⁸ Ebü Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, '*Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 16/96.

⁷⁹ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Mısır: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323), 6/21.

⁸⁰ Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed Alî el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâth şerhu Mişkâti'l-mesâbih* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422/2002), 9/3696.

bilen ve sıfatlarının kendisinde tecelli ettiği kişidir.⁸¹ Tasavvufî düşünce sistematığı içerisinde düşünüldüğünde Allah'ın da Hz. Peygamber'in de bin ismi olduğu düşüncesinin anlamlı ve tutarlı olduğu söylenebilir.

4.4. Saffât Sûresi 130. Âyet ve Hz. Peygamber'in İsmi Üzerinden Bir İddia

Hz. Peygamber'in isimleri üzerinden tartışılan bir başka konu, Saffât sûresi 130. âyette yer alan “سَلَامٌ عَلَيَّ اِلَّ يَاسِيْنَ” ifadesidir. Âlimler, âyette yer alan ve bütün mushaflarda *Hemze* ve *Lâm* harfi ile *Yâsîn* kelimesinin ayrı yazıldığı belirtilen⁸² ال ياسين ifadesi hakkında farklı okuyuş ve yorumlar serdetmişlerdir. Kıraat imamlarından Nâfi‘ (öl. 169/785), İbn Âmir (öl. 118/736) ve Ya‘kûb (öl. 205/821) söz konusu ibareyi *Âl-i Yâsîn* şeklinde, diğer kıraat imamları ise *İlyâsîn* şeklinde okumuşlardır.⁸³

İbareyi *Âl-i Yâsîn* şeklinde okuyanlar, ibârenin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir grup, Hz. İlyâs'ın babasının adının Yâsîn olması sebebiyle söz konusu ifadenin “Yâsîn'in ailesi” anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bir grup âlim *Yâsîn*'in, Kur'ân'ın isimlerinden biri olduğunu, dolayısıyla buradaki mananın “İsmi Yâsîn olan Kitâb'a iman edenlere selâm olsun” olduğu görüşünü benimsemiştir. Diğer bir grup ise Yâsîn'in Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olduğu, bu sebeple de âyetin “Muhammed'in (s.a.v.) ailesine selâm olsun” anlamına geldiği görüşündedir.⁸⁴

Konu açısından önemli olan görüş, aktarılan son görüştür. *Yâsîn*'in Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olduğu kabulüyle ortaya koyulan bu görüş, Hz. Peygamber'in rivâyetlerde yer alan isimlerinin incelendiği başlıkta da görüldüğü üzere makbul herhangi bir delile dayanmamaktadır. Her ne kadar Taberânî'nin İbn Abbâs'tan naklettiği, söz konusu âyette kastedilenin Hz. Peygamber'in ailesi olduğuna dair rivâyet,⁸⁵ bazı kaynaklarda delil olarak gösterilse de senedinde yer alan Abbâd b. Ya‘kûb er-Revâcinnî'nin (öl. 250/864) metrûk bir râvî olduğu belirtilmiştir.⁸⁶ Bunun yanında Sem‘ânî (öl. 489/1096), Begavî (öl. 516/1122), Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210), Beyzâvî (öl. 685/1286) ve İbn Hacer (öl. 852/1449) gibi birçok isim, bağlama uymadığı gerekçesiyle âyette kastedilenin Hz. Peygamber olamayacağını ifade etmiştir.⁸⁷ Genel görüş de âyette kastedilenin Hz. İlyâs olduğu

⁸¹ Mehmet Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/179-180; Mehmet S. Aydın, “İnsân-ı Kâmil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/330-331.

⁸² Cemâlüddin Muhammed Şeref, *Tevcihü'l-kurâati'l-'aşr min tariki tayyibeti'n-neşr* (Tantâ: Dâru's-Sahâbe, 1435/2014), 504.

⁸³ Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 26/354.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 26/354.

⁸⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/67.

⁸⁶ bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/172; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 5/1153. Buhârî, *Sahih*'inde Abbâd b. Ya‘kûb'tan bir rivâyet nakletmiştir. bk. Buhârî, “Tevhid”, 48. Zehabî bu durumu, Buhârî'nin söz konusu rivâyeti tahvil yapmak suretiyle diğer senede bitişik olarak naklettiğini ifade ederek açıklamıştır.

⁸⁷ Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrâhîm-Ganîm b. Abbâs (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997), 4/412; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, thk. Abdurrezâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 4/46; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 26/354; Nâsirüddin Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, thk.

yönündedir.⁸⁸ Ayrıca *Âl-i Yâsîn* ifadesinin *ey insan, ey seyyid* gibi manalara geldiği, bununla da Hz. Peygamber'in ailesinin kastedildiği iddiası gramatik açıdan da hatalıdır. Zira *Yâ* ve *Sîn* harflerinden meydana gelen bu ifade *Yâ* nidâ harfiyse, *Sîn* de *seyyid, insan* gibi anlamlara geliyorsa, bu durumda Hz. Peygamber'in ismi *Yâsîn* değil *Sîn* olmalıdır.

Ehl-i Sünnet'e ait kaynakların yanında Şîî kaynaklarda da meselenin gündeme geldiği görülmektedir. *Âl-i Yâsîn* ifadesinin Hz. Peygamber'in ailesi manasına geldiği, birçok Şîî âlim tarafından dile getirilmiştir.⁸⁹ Allah'ın hiçbir peygamberin ailesine selâm vermemesine rağmen Ehl-i beyt'e selâm verdiği, dolayısıyla âyette Ehl-i beyt'in üstünlüğüne bir vurgu yapıldığı iddia edilmiştir. Hatta diğer peygamberlerle birlikte Hz. Peygamber'in ailesine de selâm verilmesinin, Hz. Peygamber'in ailesinde peygamberlerle aynı derecede kimselerin bulunduğu delalet ettiği, bu kimselerin de ancak masum imamlar olabileceği öne sürülmüştür.⁹⁰

5. Hz. Peygamber'in İsimlerinin Tespitine Dair Yaklaşımlar

Hız. Peygamber'in isimlerini ele alan eserlere bakıldığında oldukça geniş bir literatürün ortaya çıktığı görülecektir. Temelde biyografiyle ilgili olduğu için siyerin hatta daha da özelleştirilerek şemâil literatürünün konusu gibi görünmesine rağmen, şahsiyeti her kesimden Müslümanı ilgilendirdiği için siyer ve şemâil kitaplarının dışında herhangi bir eserde Hz. Peygamber'in isimlerine rastlamak mümkündür. Daha önce ele alındığı üzere bu isimler, kimi zaman fikhın kimi zaman kelâm ilminin konusu dahi olabilmektedir. Ayrıca Türk-İslâm Edebiyatında *Esmâ-i Nebî* adında bir türün varlığı veya herhangi bir dua kitabında⁹¹ Hz. Peygamber'in isimlerinin yer alması da bu isimlere ne derece önem verildiğinin en büyük göstergelerinden biridir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in isimlerine yer veren tüm eserleri inceleme konusu yapmak çalışmanın sınırlarını aşacağından, ağırlıklı olarak konuyu daha teknik bir biçimde ele alan siyer ve şemâil türü eserlerden ve Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil olarak kaleme alınan çalışmalardan öne çıkanları aktarılacaktır.

5.1. Hz. Peygamber'in İsimlerini Tespitte Arka Plan

Tarih boyunca Hz. Peygamber'in her bir hasletine, hakkında nakledilen her bir bilgiye büyük önem verildiği gibi isimlerinin tespiti konusunda da büyük bir çaba harcandığı görülmektedir. Hz. Peygamber'den, beş ismi bulunduğu nakledilmesine rağmen şârihler, söz konusu rivâyetin sınırlama içermediğini Hz. Peygamber'in sayı belirtmesinin farklı isimlerinin olmadığı anlamına gelmeyeceğini ifade etmişler ve rivâyeti bu şekilde yorumlamışlardır. Hadis hakkında farklı yorumlar da mevcuttur. Bazı âlimler, isimleri geçmiş

Muhammed Abdurrahmân el-Mar'âşî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418), 5/17; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 6/373.

⁸⁸ bk. Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Kâhire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997), 3/39.

⁸⁹ Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1403/1983), 23/167-171; Muhammed Hasen el-Muzaffer, *Delâilü's-sıdk* (Kahire: Dâru'l-Muallim, 1396/1976), 2/298; Abdullâh b. Abdullâh b. Ahmed el-Haskânî, *Şevâhidü't-tenzîl*, thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî (Kahire: Müessesetü'l-A'lâ, 1431/2010), 2/109-112.

⁹⁰ Seyyid Ziyâüddîn Nürullâh b. Şerefiddîn eş-Şüşterî, *İhkâku'l-hak ve izhâku'l-bâtl* (İran: Mektebetü Âyetillâhi'l-'Uzma'l-Mar'âşî en-Necefi, ts.), 3/451;

⁹¹ Örnek için bk. Süleymân el-Cezûlî, *Delâilü'l-hayrât ve şevâriku'l-envâr fi zikri's-salât 'ale'n-nebiyyi'l-muhtâr* (Mısır: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî, 1356/1937), 25-30.

kitaplarda ve ümmetlerde bilindiği için Hz. Peygamber'in bunlardan bir kısmını saymakla yetindiğini belirtmişlerdir. Bazıları da manayla rivâyet edilmesi sebebiyle hadisin râvî tasarrufuna uğradığı, Hz. Peygamber'in aslında "Benden önce hiç kimsenin taşımadığı beş isim var" demek istediği görüşündedir. Hadis "Benim en yüce isimlerim beş tanedir" şeklinde de yorumlanmıştır.⁹²

Hangi yorum kabul edilirse edilsin konuyu ele alan âlimler kahir ekseriyetle Hz. Peygamber'in isimlerinin sayısının rivâyetlerde belirtilenlerden daha fazla olduğu kanaatindedir. Aslında Hz. Peygamber'in bizzat hadisteki ifadeleri de bu görüşü destekler niteliktedir. Zira Hz. Peygamber isimlerini sayarken bu isimlerin, sahip olduğu hangi vasfı sebebiyle kendisine ait olduğunu da ifade etmiştir. İnsanlardan ilk haşrolunacak kişinin kendisi olması sebebiyle *Hâşir* ismine sahip olması, Allah'ın kendisiyle küfrü yok etmesi sebebiyle *Mâhî* olmasının yanında sahip olduğu güzel vasıflardan hareketle kendisine herhangi bir isim farklı şahıslar tarafından verilebilir. Burada kanaatimizce doğru olan tavır, Hz. Peygamber'e verilecek ismin anlamlı olmasına ve Hz. Peygamber'in hasletlerini karşılamasına özen göstermektir.

Gerek hadislerde yer alan gerekse şahsî çabalarla tespit edilen isimlerin, isim değil sıfat olmaları ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. "Benim beş isim var" ifadesini şerh eden Aynî, bunların isim değil sıfat olduğu itirazına "İsimler sıfatlardan türetilir"⁹³ şeklinde karşılık vermektedir. Hz. Peygamber'e atfedilen isimlerin çoğunun sıfat olduğuna dikkat çeken bir başka isim olan Nevevî, bir şahsın tanınmasını ve diğer şahıslardan ayrılmasını sağlamada isim ve sıfatların müşterek olması sebebiyle sıfatlara isim denilmesinin mecâzî olduğunu ve bunda bir sakınca bulunmadığını belirtmektedir.⁹⁴ İbnü'l-Kayyim (öl. 751/1350) ise Hz. Peygamber'e ait bazı isimleri saydıktan sonra onun daha birçok isme sahip olduğunu ifade etmekte ve ardından şu cümleleri serdetmektedir:

"...Çünkü Hz. Peygamber'in isimleri, övgü içeren vasıflardan neşet etmiştir. Onun her vasfı aynı zamanda ismidir. Durum böyle olunca, sadece kendisinin haiz olduğu veya diğer insanlara nazaran kendisinde daha belirgin olan vasıflardan türetilen isimlerle diğer insanlarla müşterek olarak sahip olduğu vasıflardan türetilen isimleri birbirinden ayırmak gerekir."⁹⁵

İbnü'l-Kayyim da Hz. Peygamber'in sahip olduğu vasıflardan isim türetililebileceği görüşünde olmakla beraber diğer âlimlerden farklı olarak, Hz. Peygambere has vasıflardan türetilen isimlerin diğer isimlerinden ayırt edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar aktardığımız görüşler konuyu teorik olarak ele alan âlimlere ait olsa da söz konusu tavrı müelliflerin tamamına yakınında görmek mümkündür. Zira ileride detayları verileceği üzere âlimlerin, Hz. Peygamber'in isimlerini tespitinde, sahip olduğu vasıflardan hareket ettiği görülmektedir. Şahıs isimlerinin, câmid kelimelerin yanında çoğunlukla sıfatlardan türetildiği

⁹² Aynî, 'Umdetü'l-kârif, 16/96.

⁹³ Aynî, 'Umdetü'l-kârif, 16/96.

⁹⁴ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd*, thk. Âdil Ahmed-Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1993), 1/400.

⁹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 1/85.

düşünüldüğünde âlimlerin her bir vasfı isim addetmelerinin yadırganmayacak bir tavır olduğu söylenebilir.

Âlimleri Hz. Peygamber'in isimlerini tespit etmeye sevk eden etkenlerden biri de özellikle Araplarda eskiden beri yaygın olduğu ifade edilen "İsimlerinin çokluğu, bir şahsın yüceliğini gösterir"⁹⁶ şeklindeki yerleşik ilkedir. Aynı minvalde, bir şahıs ve nesne tahkir edileceği zaman "Onun ismi bilinmez" ifadesi kullanılmıştır.⁹⁷ Hz. Peygamber'in isimlerini ele alan birçok müellif bu ilkeye dikkat çekerek konuyu işlemiştir.⁹⁸ Hz. Peygamber'in isimlerini tespit etmeye yönelik büyük çabalar, dikkat çektiğimiz tüm bu hususlar bir arada düşünüldüğünde anlamlı bir hale gelmektedir.⁹⁹

5.2. Müstakil Olmayan Literatürde Hz. Peygamber'in İsimleri

Hz. Peygamber'in isimlerine yer veren ilk eserlere kronolojik olarak bakıldığında listenin başında hadis kitapları yer alır. Günümüze ulaşan en eski hadis kitabı olan Ma'mer b. Râşid'e (öl. 153/770) ait *el-Cami'* adlı eserde "Esmâü'n-Nebî" şeklinde bir bâb açılmış ve "Benim beş ismim var..."¹⁰⁰ hadisi nakledilmiştir. Yine İmâm Mâlik, *el-Muvatta'* adlı eserinde "Esmâü'n-Nebî" adıyla bir başlık açarak "Benim beş ismim var..."¹⁰¹ hadisini nakletmiştir. Daha sonraki hadis müelliflerinden Dârimî, Buhârî ve Tirmizî¹⁰² de konuya dair müstakil bâb başlığı açmak suretiyle daha önce ele aldığımız hadisleri nakletmişlerdir.

İlk siyer müellifleri olan İbn İshâk (öl. 151/768) ve İbn Hişâm'ın (öl. 218/833) eserlerinde Hz. Peygamber'in isimlerine dair başlık açmadıkları görülmektedir. Siyer ve tabakât türü eserlerden tespit edebildiğimiz kadarıyla konuya dair müstakil başlık açılan ilk eser, İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'sıdır. Eserinde "Zikru Esmâi'r-Resûl" şeklinde bir başlık açan İbn Sa'd, eserin metoduna uygun şekilde Hz. Peygamber'in isimleri hakkında nakledilen senetli rivâyetleri aktarmaktadır. Bunlar arasında Merîs halkından bir Hristiyan olan Sehl'in İncil'de Hz. Peygamber'in ismini *Ahmed* olarak görmesi, annesi Âmine'nin, Hz. Peygamber'e *Ahmed* ismini koymakla emrolunduğu ve Hz. Peygamber'in bizzat isimlerini saydığı rivâyetler yer almaktadır.¹⁰³

Siyer ve tabakât müellifleri arasında Hz. Peygamber'in isimlerini orijinal bir biçimde ele alan ilk ismin Kâdî İyâz olduğunu söylemek mümkündür. Zira Kâdî İyâz'a kadar telif edilen eserlerin birçoğunda Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil bir başlık açılmadığı

⁹⁶ Abdullâh b. Saîd b. Muhammed el-Laḥcî, *Muntehe's-sûl 'alâ Vesâilî'l-vusûl ilâ şemâilî'r-Resûl* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1426/2005), 1/141.

⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Muhakkikin notu), 27/295.

⁹⁸ Örnek için bk. Şâmî, *Sübülü'l-hüddâ*, 1/400; Alî el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, 9/3696.

⁹⁹ Âlimlerin Mekke ve Medine'nin isimlerini tespit ederken de söz konusu ilkeye dayanarak aynı tavrı sergiledikleri görülmektedir. bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 3/332; Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin *el-Münâvî*, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmî'i's-sagîr* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356), 1/41.

¹⁰⁰ Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'* (*Abdürrezzâk es-San'ânî, el-Musannef içinde*), nşr. Habîburrahmân el-A'zamî (Beirut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983), 10/446.

¹⁰¹ İmâm Mâlik, "Esmâü'n-Nebî", 1.

¹⁰² bk. Dârimî, "Rikâk", 59; Buhârî, "Menâkıb", 17; Tirmizî, "Edeb", 67.

¹⁰³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/83-85.

gibi müstakil bir başlık altında konuyu ele alan eserlerde de rivâyetlerde yer alan isimlerin dışına çıkılmamıştır.¹⁰⁴

Hiz. Peygamber'in hayatına dair telif ettiği meşhur eseri *eş-Şifâ*'da konuya geniş yer veren Kâdî İyâz, "Hz. Peygamber'in İsimleri ve Bu İsimlerin Faziletleri" şeklinde açtığı başlıkta öncelikle Hiz. Peygamber'den nakledilen rivâyetleri aktarmış ve bu rivâyetlerde yer alan isimlerin önemini, anlamını ve Hiz. Peygamber'in bu isimleri hangi sebeplerle aldığını uzunca açıklamıştır.¹⁰⁵ Ardından nakillerde yer alan isimlerin dışında Kur'an'da birçok lakap ve sıfatın yer aldığını belirterek bu isimlerin bir kısmını sıralamıştır. Aktardığı lakap ve sıfatlar arasında *Nûr*, *es-Sirâcü'l-Münîr*, *Münzir*, *Nezîr*, *Mübeşşir*, *es-Sırâtu'l-Müstakîm*, *en-Necmü's-Sâkıb*, *el-Urvetü'l-Vuskâ*, *Şâhid*, *Şehîd*, *Raûf*, *Rahîm* gibi isimler yer almaktadır.¹⁰⁶ Son olarak Kâdî İyâz, âyetlerde geçtiğini ifade ettiği sıfatların ardından ümmetin de Hiz. Peygamber'e *Mustafâ*, *Şefî'*, *Müşeffî'* gibi isimler verdiğini belirterek konuyu sonlandırmaktadır.¹⁰⁷

Söz konusu başlığın ardından "Allah'ın Hiz. Peygamber'i Esmâü'l-Hüsnâsından İsimler Vererek Yüceltmesi ve Onu Yüce Sıfatlarla Vasıflandırması" şeklinde yeni bir başlık açan Kâdî İyâz, peygamberlerin Kur'an'da birtakım övücü sıfatlarla anıldığını, Hiz. Peygamber'in ise hem bizzat Allah'ın diliyle hem de sair peygamberlerin diliyle övülerek üstün kılındığını ifade etmektedir. Durumun böyle olmasına rağmen, daha önce hiçbir âlimin buna dikkat çekmediğinden, Kur'an'da yer alan Hiz. Peygamber'e dair övücü isim ve sıfatların yeterince gündem edilmediğinden yakınan Kâdî İyâz, bu konuya ilk defa kendisinin derinlemesine eğildiğini ve 300'e yakın isim tespit ettiğini belirtmektedir. Devamında Allah'ın kendisine ait isimlerinden Hiz. Peygamber'e verdiklerinin bir kısmını âyetlerle de istidlâl etmek suretiyle serdetmektedir. Örneğin, Allah'ın isimlerinden biri *Hamîd*'dir. Bu sebeple Allah bir tebcil göstergesi olarak Hiz. Peygamber'i *Ahmed* ve *Muhammed* olarak isimlendirmiştir.¹⁰⁸ Yine Allah'ın isimlerinden biri *Nûr*'dur. Allah, bu ismi "*Şüphe yok ki size Allah'tan bir ışık, apaçık bir kitap geldi*"¹⁰⁹ buyurarak Hiz. Peygamber'e de vermiştir.¹¹⁰

Kâdî İyâz'ın ele alarak âyetlerle istidlâlde bulunduğu diğer isimler *Raûf*, *Rahîm*, *el-Hakku'l-Mübîn*, *es-Sirâcü'l-Münîr*, *Şehîd*, *Şâhid*, *Kerîm*, *Azîm*, *Cebbâr*, *Habîr*, *Fâtih*, *Şekûr*, *Evvêl*, *Âhir*, *Âlim*, *Zü'l-Kuvve*, *Sâdik*, *Masdûk*, *Velî*, *'Afuv*, *Hâdî*, *Emîn*, *Müheymin*, *Mümin*, *Mukaddes*, *Azîz*, *Tahâ* ve *Yâsîn*'dir.¹¹¹ Kâdî İyâz, tüm bu isimlerin Allah'a ait olmasına rağmen Kur'an'da Hiz. Peygamber'e nispeten kullanıldığını¹¹² ifade etmektedir. Söz konusu isimlere delil getirirken bazen şahsî tespitlerini zikretmekte bazen de âyetler hakkında

¹⁰⁴ Örnek için bk. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Kurtubî İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 19-20; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *el-Envâr fî şemâilî'n-nebiyyi'l-muhtâr*, thk. İbrâhîm Yakûbî (Dimaşk: Dâru'l-Mektebî, 1416/1995), 139-141.

¹⁰⁵ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/228-235.

¹⁰⁶ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/233.

¹⁰⁷ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/233-234.

¹⁰⁸ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/236.

¹⁰⁹ el-Mâide 5/15.

¹¹⁰ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/237.

¹¹¹ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/237-243.

¹¹² Allah'ın kendi isimlerini peygambere vermesi, sûfilerin görüşünü destekleyen bir argüman olarak da mütalaa edilebilir.

nakledilen rivâyetlere ve müfessirlerin görüşlerine dayanmaktadır. Bu tespitlerden bir kısmı tartışmaya açık olmakla beraber özellikle *Tahâ* ve *Yâsîn* isimleri dikkat çekmektedir. İsim zikretmeksizin bazı müfessirlerin *Tahâ* ve *Yâsîn*'in Allah'ın isimlerinden olduğunu söylediklerini belirten Kâdî İyâz, Allah'ın bu ismi Hz. Peygamber'e de verdiğini ifade etmektedir.¹¹³

Mezkûr isimlerin Hz. Peygamber'e dahi aidiyeti tamamen indî yorumlara dayalıyken, Allah'ın isimleri olduğunu iddia etmek kanaatimizce kabul edilebilir değildir. Bununla birlikte Kâdî İyâz'ın, Hz. Peygamber'in isimlerini olabildiğince çoğaltma çabasının tazim ve tebcile yönelik olduğu görülmektedir. Bu sebeple Kâdî İyâz'ın, elindeki bütün malzemeyi bu çaba uğruna kullanmaya çalıştığı söylenebilir. Son olarak Hz. Peygamber'in isimlerini tespitite, rivâyetlerin yanı sıra şahsî çabasını da ortaya koyması ve meseleyi genişçe ele alması sebebiyle Kâdî İyâz'ın sonraki âlimler için önemli bir örnek teşkil ettiğine ve bu konuda tabiri câizse kırılma noktası olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.

Siyere dair yazdığı '*Uyûnü'l-eser* adlı eserinde konuya dair müstakil bir başlık açan İbn Seyyidünnâs (öl. 734/1334), öncelikle "Beş ismim vardır" hadisini zikretmektedir. Ardından "Hz. Peygamber'in diğer isimlerinin şunlar olduğu zikredilmiştir" diyerek 56 isim aktarmaktadır.¹¹⁴ Konuya geniş bir yer vermediği görülen İbn Seyyidünnâs'ın, Hz. Peygamber'in isimlerini tespitite özel bir çaba harcamadığı, ulaşabildiği kadarıyla kendinden önceki âlimlerin tespitlerini aktarmakla yetindiği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in hayatına dair telif ettiği *Zâdü'l-me'âd* adlı eserinde Hz. Peygamber'in isimlerini müstakil bir başlıkta ele alan İbnü'l-Kayyım, bu isimlerin özel isimler değil, övgü ve kemâl içeren sıfatlardan türetilen isimler olduğuna dikkat çekerek konuya başlamaktadır. Ardından Hz. Peygamber'in isimlerinden bir kısmını zikretmektedir. Bu minvalde 21 isme yer vererek, Hz. Peygamber'in daha pek çok ismi olduğunu, her bir vasfı isim olarak kabul edildiğinde bu isimlerin sayısının 200'e ulaşacağını vurgulamaktadır.¹¹⁵

İbnü'l-Kayyım'ın, Hz. Peygamber'in isimlerine yaklaşımı oldukça önemlidir. Zira diğer müelliflerde rastlayamadığımız bir tavır sergileyerek, söz konusu vasıfları Hz. Peygamber'e has olanlar ya da ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'de bulunanlar ve hem Hz. Peygamber'de hem de diğer insanlarda ortak olarak bulunanlar şeklinde kategorize etmektedir.¹¹⁶ İbnü'l-Kayyım'ın Hz. Peygamber'e ait vasıflardan hareketle türetilen isimlerde, özellikle diğer insanlardan temayüz ettiği isimleri ayırması, bu konuda daha

¹¹³ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/243.

¹¹⁴ Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî İbn Seyyidünnâs, '*Uyûnü'l-eser fi funûni'l-megâzi ve ş-şemâ'il ve's-siyer*, thk. İbrâhîm Ramazân (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993), 2/282.

¹¹⁵ İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 84-86. Bu vesileyle bir bilgiyi tashih etmek yerinde olacaktır. "*İslam Tarihi'nde 'Esmâu Resulillah (Resulullah'ın İsim ve Künyeleri)' Geleneği ve İbn Fâris'in Esmâu Resulillah ve Meânihâ Adlı Risalesi*" isimli makalesinde Zehra Efe, İbnü'l-Cevzî'nin bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in isimlerinin 21 olduğuna dair bir görüş naklettiğini belirtmektedir. bk. Efe, "*İslam Tarihi'nde 'Esmâu Resulillah (Resulullah'ın İsim ve Künyeleri)' Geleneği*", 265. Ancak yukarıda aktardığımız üzere İbnü'l-Cevzî, Hz. Peygamber'in isimlerinin 21 taneden ibaret olduğunu belirtmemekte, bilakis bu isimlerden bir kısmını serdederek sayının 200'e kadar çıkabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca İbnü'l-Cevzî, bu 21 ismi bizzat kendisi saymakta, herhangi bir rivâyete dayanmamaktadır.

¹¹⁶ İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 86.

sistematiik bir yaklaşıımı salık vermesi ve konuyu anlamlı kılması aısından dikkate değerdir. Çünkü Hz. Peygamber'in isimlerini tespit etmeyi anlamlı kılan husus, onun diğer insanlardan üstün vasıflarını ortaya koymaktır. Dolayısıyla âlimlerin genel tavrı olan Hz. Peygamber'e ait isimleri olabildiğince çoğaltma çabası, İbnü'l-Kayyım'ın dikkat çektiğı husus da göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Hz. Peygamber'in isimlerini ele alan bir başka müellif İbn Hadîde'dir (öl. 783/1381). Hz. Peygamber'in kâtip ve elçilerine dair yazdığı *el-Misbâhü 'l-mudî* adlı eserinde konuya dair müstakil bir başlık aayan İbn Hadîde, Hz. Peygamber'in yirmi dört ismini sıralamaktadır. *Muhammed, Ahmed, Hâşir, Muktefî, Nebiyyü'r-rahme, Mâhî, Hâtim, Âkîb, Nebiyyü't-tevbe, Nebiyyü'l-melâhim, Şâhid, Mübeşşir, Nezîr, Dahûk, Kattâl, Mütevekkil, Fâtih, Emîn, Mustafâ, Resûl, Nebî, Ümmî, Kusem, Mukaffî* olan söz konusu isimleri "Hz. Peygamber buyurdu ki" ifadesiyle sıralaması dikkat çekicidir. Zira bunlardan bir kısmı herhangi bir rivâyete dayanmazken bir kısmı da sahih olamayan rivâyetlerde yer almaktadır. Müellif, mezkûr isimlerden yalnızca *Dahûk*'un manasını açıklamaktadır. Son olarak ilk devir sûfilerinden İbn Atâ'ya (öl. 309/922) ait olan, Hz. Peygamber'in isimlerinden birinin *Fecr* olduğı, çünkü imânın diğer insanlara ondan dağıldığı görüşünü aktarmakta ve İbn Dîhye'nin *Kitâbü'l-İlm* adlı eserinde bu görüşü garip karşıladığını ifade ederek konuyu noktalamaktadır.¹¹⁷

Hz. Peygamber'e salât getirmenin adabı ve mahiyetine dair telif ettiğı *el-Kavlü 'l-bedî'* adlı eserinde Şemseddin es-Sehâvî (öl. 902/1497) de Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil bir başlık açmıştır. 430'a yakın ismi alfabetik olarak, anlamlarına dair herhangi bir açıklama yapmaksızın aktarmaktadır. Sehâvî, serdettiğı isimlerin Hz. Peygamber'in isimlerinin bir kısmını oluşturduğunu ve bu isimleri Kâdî İyâz, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, İbn Seyyidünnâs, İbnü'-Rebî' b. Seb' (öl. ?), İbnü'l-Bârizî (öl. 738/1338) ve Moğultay b. Kılıç (öl. 763/1361)'ın eserlerine dayanarak tespit ettiğini belirtmektedir.¹¹⁸

Hz. Peygamber'in isimlerini geniş bir biçimde ele alanlardan biri de Kastallânî'dir. *El-Mevâhibü 'l-ledünniyye* adlı eserinde konuya dair müstakil bir başlık aayan Kastallânî, öncelikle *isim, müsemmâ, müsemmî* ve *tesmiye* kelimelerinin tanımını yapmakta, isim-müsemmâ ilişkisi gibi konuya hazırlık niteliğinde bazı teorik bilgiler vermektedir.¹¹⁹ Ardından "Benim beş ismim var..." hadisini aktararak muhtevâ tenkidi yapmaktadır. Kastallânî, genel görüş doğrultusunda Hz. Peygamber'in bu ifadeyi sınırlama için kullanmadığını, en meşhur isimlerini kastettiğini belirtmektedir. Daha sonra Hz. Peygamber'in zikrettiğı her bir ismin aslında sıfatlarından neşet ettiğini, bu sebeple ona ait her bir vasfın aynı zamanda ismi olacağını vurgulamakta ve bu isimleri alfabetik olarak sıralamaktadır.¹²⁰

¹¹⁷ Aktarılan tüm bilgiler için bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Ensârî İbn Hadîde, *el-Misbâhü 'l-mudî fi küttâbi'n-nebiyyi 'l-ümmî ilâ mülûki'l-arz min Arab ve Acem*, thk. Muhammed Azimüddîn (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1405/1985), 1/24-25.

¹¹⁸ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân es-Sehâvî, *el-Kavlü 'l-bedî' fi's-salâti 'ale'l-Habîbi's-şefî'*, thk. Muhammed Avvâme (b.y.: Dâru'r-Reyyân, 1422/2002), 174-181.

¹¹⁹ Kastallânî, *el-Mevâhibü 'l-ledünniyye*, 1/441-442.

¹²⁰ Kastallânî, *el-Mevâhibü 'l-ledünniyye*, 1/442-445.

Kastallânî'nin tespit ettiği isimlere bakıldığında 521 gibi oldukça yüksek bir sayıyla karşılaşmaktayız.¹²¹ İsimlerin bu denli fazla olmasında sıfat-isim müsterekliğinin sağladığı geniş imkânın etkili olduğu görülmektedir. Zira böyle bir genişlik, Hz. Peygamber'in sahip olduğu her bir sıfatın veya yaptığı her bir fiilin ismi olarak addedilmesine imkân sağlamaktadır. Nitekim serdettiği isimler arasında *deve binicisi* anlamına gelen *Râkibü'n-nâka* ve *Râkibü'l-cemel*, *dede* anlamına gelen *Cedd*, *Hicazlı* anlamına gelen *Hicâzî* gibi Hz. Peygamber'i diğer insanlardan ayırmayan isimlerin yer alması, bu durumu açıkça gösterir niteliktedir. Diğer müelliflerde olduğu gibi tazim amacıyla Hz. Peygamber'in isimlerini olabildiğince çoğaltma temayülü Kastallânî'de de net bir biçimde göze çarpmaktadır.

Daha burada zikretmediğimiz birçok siyer, şemâil, tabakât ve tarih müellifi, eserlerinde Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil başlıklar açmışlar ve tespitleri sonucunda farklı sayılara ulaşmışlardır. Çalışmanın sınırlarını aşmamak adına yukarıda verdiğimiz örneklerin, âlimlerin Hz. Peygamber'in isimlerinin tespitinde şahsî çabalarını ne derece ortaya koyduklarını ve farklı sonuçlara ulaştıklarını göstermesi adına yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Hz. Peygamber'in isimlerine yer veren eser türlerinden biri de delâil kitaplarıdır. Peygamberlik müessesesini, özellikle de Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat amacıyla kaleme alınan ve *Delâilü'n-nübüvve*, *Tesbîtü'n-nübüvve*, *A'lâmü'n-nübüvve* gibi isimler taşıyan delâil kitapları, müellifinin mensup olduğu geleneğe göre nakle ve akla dayalı olmak üzere iki metodla telif edilmiştir.¹²²

Hz. Peygamber'in isimlerini ele alan delâil eserlerinin, müellifleri ağırlıklı olarak ehl-i hadisten oluşan ve nakle dayalı metodla telif edilenler olduğu görülmektedir. Söz konusu metodla telif edilen eserlerin en meşhurları olan Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve* adlı eserlerinde Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil başlıklar yer almaktadır. “Zikru Fadîletihî s.a.v. bi-Esmâihî” şeklinde bir başlık açan Ebû Nuaym, daha önce ele aldığımız Hz. Peygamber'in beş isminin yer aldığı meşhur rivâyeti ve Ebü't-Tufeyl'den nakledilen on isminin olduğuna dair rivâyeti kendi senedleriyle aktarmaktadır.¹²³ Eserinde “Zikru Esmâi Resûlillâh” şeklinde başlık açan Beyhakî ise “O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir”¹²⁴ ve “...Benden sonra Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere...”¹²⁵ âyetlerini serdettikten sonra Hz. Peygamber'in isimlerinin yer aldığı farklı rivâyetleri nakletmektedir.¹²⁶ Temelde kelâmî bir mesele olan nübüvvetin sadece naklî delillere dayanılarak ispat edilebilmesi tartışılabilir. Fakat daha ilginç olanı ulemanın, *esmâü'n-Nebî* ve *delâilü'n-nübüvve*'yi aralarındaki bağa işaret etmeksizin bir arada kullanmalarındır. Zira Hz. Peygamber'in isimlerinin, nübüvvetin ispatında nasıl bir fonksiyon icra ettiği, cevaplanması gereken bir sorudur.

¹²¹ Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Iedünniyye*, 1/445-449.

¹²² Detaylı bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Delâilü'n-nübüvve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/115-117.

¹²³ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/61-62.

¹²⁴ el-Fetih 48/29.

¹²⁵ es-Saf 61/6.

¹²⁶ Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/151-161.

5.3. Müstakil Literatürde Hz. Peygamber'in İsimleri

Tespit edilebildiği kadarıyla Hz. Peygamber'in isimlerini müstakil olarak bir araya toplayan ilk eser, dil ve kıraat âlimi İbn Hâleveyh'e (öl. 370/980) aittir. İbn Hâleveyh, kıraatlara dair yazdığı *İ'râbü'l-kırâ'âti's-seb'* ve *'ilelühâ* adlı eserinde Saffât sûresinin 6. âyetini ele aldığı bölümde, Hz. Peygamber'in isimlerini müstakil bir kitapta topladığını belirtmektedir.¹²⁷ Ne var ki eser günümüze ulaşamamıştır. Harîfî'nin (öl. 516/1122) *Esmâü'n-Nebî'si*, Alemüddîn es-Sehâvî'nin (öl. 643/1245) *Urcûze fî'l-esmâi'n-nebeviyye'si*, Kurtubî'nin *Urcûze fî esmâi'n-Nebî'si*, İbn Seyyidünnâs'ın *Kasîde fî mâ vâfeka min esmâillâhi'l-hüsnâ li-esmâi Resûlillâh* adlı eseri, Vâsîfî'nin (öl. 744/1344) *Esmâü'n-Nebî* ve *Şerhu Esmâi'n-nebî'si*, İbnü'l-Meylak'ın (öl. 797/1395) *Esmâü'n-Nebî'si*, İbnü'r-Rassâ' el-Mâlikî'nin (öl. 894/1489) *Tezkiretü'l-muhibbîn*'i kaynaklarda zikri geçen ancak günümüze ulaşamayan *esmâü'n-Nebî'*ye dair müstakil eserlerden bazılarıdır.¹²⁸

Hz. Peygamber'in isimlerine dair günümüze ulaşan ilk müstakil eser ise meşhur dil âlimi İbn Fâris'e (öl. 395/1004) aittir. İbn Fâris, *Esmâü Resûlillâh ve me'ânihâ* adını verdiği eserde *Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir, Âkib, Mukaffî, Şâhid, Mübeşşir, Nezâr, Dâi, Sirâc, Rahmet, Melhame, Dahûk, Kattal, Mütevekkil, Kusem, Fâtih* ve *Emîn* olmak üzere Hz. Peygamber'in 19 ismine yer vermiş, bu isimlerin âyet ve rivâyetlerden dayanaklarını serdetmiş ve manalarını açıklamıştır. İbn Fâris'in tespit ettiği isimlerin birçoğu âyet ve sahih hadislerde geçen isimler olmakla birlikte bazıları eleştiriye açıktır.¹²⁹

Hz. Peygamber'in isimlerine dair telif edilen eserlerden biri de Ali b. Ahmed el-Harâlî'ye (737/1240) ait olan *İbdâü'l-hafâ fî şerhi esmâi'l-Mustafâ*'dır. Harâlî, mezkûr eserinde Allah'ın 99 ismine atıfla Hz. Peygamber'e ait 99 isme yer vermiştir. Esere öncelikle Hz. Peygamber'in isimlerinin önemi, isim kelimesinin anlamı, isim-müsemma ilişkisi gibi konulara değinerek başlamaktadır.¹³⁰ Ardından seçtiği Hz. Peygamber'e ait 99 ismi sırasıyla şerh etmektedir.

Biyografisine bakıldığında eserlerindeki anlatım gücü sebebiyle övülen, tasavvuf ehli ve felsefeci olduğu belirtilen¹³¹ Harâlî, sahip olduğu bu hasletleri söz konusu eserine de yansıtmıştır. Söz gelimi, Hz. Peygamber'in *Müzzemmil* ismini ele alırken şu ifadelerle yer vermektedir:

“Allah, nuruyla nurlandırmak suretiyle Hz. Peygamber'in vücudunun temizliğini üstlendiği için *'Elbiseni temiz tut'* buyurarak, ona elbisesini temiz tutmasını emretmiştir. Ayrıca Allah, Hz. Peygamber'e elbise mesabesinde olan veya Hz. Peygamber'den bir parça olan kimseleri de temizlemiştir. O kimseler de *'Ey peygamber*

¹²⁷ Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed el-Hemedânî İbn Hâleveyh, *İ'râbü'l-kırâ'âti's-seb'* ve *'ilelühâ*, thk. Abdurrahmân el-Useymin (Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, ts.), 2/363.

¹²⁸ Literatüre dair detaylı bir liste için bk. Salâhüddîn el-Müneccid, *Mucem mâ üllife 'an Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1402/1982), 37-40.

¹²⁹ Eserin tercümesi ve eser hakkında detaylı inceleme için bk. Efe, “İslam Tarihi'nde 'Esmâu Resulillah (Resulullah)'ın İsim ve Künyeleri' Geleneği, 265-277.

¹³⁰ Fahrüddîn Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Harâlî, *İbdâü'l-hafâ fî şerhi esmâi'l-Mustafâ*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (b.y.: y.y., 2020), 201-205.

¹³¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/245.

ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor' âyetinin muhatabı olan Ehl-i beyttir.”¹³²

Görüldüğü üzere Harâlî, âyette geçen elbiseden maksadın yalnızca Hz. Peygamber'in kıyafetleri olmadığını, mecazen Hz. Peygamber'in elbisesi olan kişilerin de âyetin hükmüne dahil olduğunu belirtmektedir. Eserde bu türden yorumlara çokça rastlamak mümkündür.

Hz. Peygamber'in isimlerini müstakil olarak bir araya getiren bir başka isim İmam Süyûtî'dir. Süyûtî'nin, yaptığı çalışmalardan bu konuya oldukça önem verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in isimlerini araştırdığını ve 400'e yakın isim tespit ettiğini belirten Süyûtî, bu isimleri *el-Mirkât* adını verdiği eserde toplamış ve şerh etmiştir. Ardından bu eseri *er-Riyâzü'l-enîkâ* adıyla, *er-Riyâzü'l-enîkâ*'yı da *el-Vesîle* adıyla telhîs etmiştir.¹³³ Süyûtî, bugün elimizde matbu olan *er-Riyâzü'l-enîkâ*'yı üç bölüme ayırmakta ve ilk bölümde Hz. Peygamber'in isimlerine dair hadisleri, sahâbî râvileri esas almak suretiyle ayrı başlıklarda sened ve metin açısından incelemektedir.¹³⁴ Tespit ettiği isimlere ayırdığı ikinci bölümde ise sayısı 336'ya ulaşan Hz. Peygamber'in isimlerini; Kur'ân'da sarıh bir şekilde yer alanlar, Kur'ân'da fiil kalıbıyla yer alanlar, hadislerde ve eski kitaplarda yer alanlar ve künyeleri şeklinde kategorize ederek aktarmaktadır.¹³⁵ Ardından üçüncü bölümde Süyûtî, aktardığı 400'e yakın ismi harf sırasına göre *Muhammed* ile başlamak suretiyle, geniş bir şekilde şerh etmekte ve her bir isim için gerek âyetler gerekse rivâyetlerle istidlâlde bulunmaktadır.

Süyûtî'nin, tespit ettiği her bir isim için âyet, hadis veya âlimlerden nakledilen söz ve tefsirlerden deliller getirmesi takdire şayandır. Buna mukabil, Kur'ân'da sarıh bir şekilde Hz. Peygamber'in ismi olarak geçtiğini ileri sürdüğü isimler arasında huruf-ı mukattaanın tamamının yanı sıra¹³⁶ *Necm*, *Burhân*, *Lisân*, *es-Sırâtü'l-Müstakîm*, *Mutâ'*, *Zü'l-kuvve*, *İmâmü'l-hayr* gibi Hz. Peygamber'e açıkça atfedilmeyen veya onu nitelermeyen kelimelerin de yer alması dikkat çekicidir. Zira bu isimler için istidlâlde bulunurken bazen şahsî yorumlara bazen de dilsel çözümlemelere dayandığı görülmektedir. Bazen de âyet hakkında birden fazla görüş varsa, bu görüşlerden Hz. Peygamber'in ismi olarak nakledilene seçmektedir. Söz gelimi, Târık sûresi 3. âyette yer alan *en-Necmü's-Sâkıb* ifadesinden kastedilenin Hz. Peygamber olduğu görüşünü meşhur mutasavvıf ve müfessir Sülemî'ye (öl. 412/1021) dayandırmaktadır.¹³⁷ Yine *Lisân* ismini ele alırken “وهذا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا”¹³⁸ âyetinde geçen *لِسَانًا* kelimesinin *لِسَانِ* (Arap diline sahip) anlamına geldiğini söyleyerek, *Lisân*'ın Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olduğunu iddia etmektedir.¹³⁹ Güçlü anlamına gelen *Zü'l-kuvve* ismini ele aldığı bölümde ise “O Kur'ân gerçekten değerli, güçlü ve arşın sahibi katında itibarlı bir elçinin sözüdür”¹⁴⁰ âyetini aktaran İmam Süyûtî, Kâdî

¹³² Harâlî, *İbdâü'l-hafâ*, 296.

¹³³ Süyûtî, *Tenvîrü'l-havâlik*, 2/263.

¹³⁴ Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 14-31.

¹³⁵ Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 32-38.

¹³⁶ bk. Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 147, 204, 272.

¹³⁷ Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 262.

¹³⁸ el-Ahkâf 46/12. “...Bu ise önceki kitapları onaylayan... Arap diliyle gelmiş bir kitaptır.”

¹³⁹ Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 229.

¹⁴⁰ et-Tekvîr 81/19-20.

İyâz'dan naklen söz konusu elçiden kastın cumhura göre Hz. Peygamber, bazılarına göre ise Cibrîl olduğunu belirtmektedir.¹⁴¹ Ne var ki *ed-Dürrü'l-mensûr*'una bakıldığında Süyûtî'nin, cumhurun aksine âyette kastedilenin Cibrîl olduğu görüşünü benimsediği görülmektedir.¹⁴²

Süyûtî'nin eserinin önemli özelliklerinden biri de kendisinden önceki müelliflerin tespit ettikleri isimleri eserine almasıdır. Süyûtî'nin yararlandığı kaynaklar arasında İbn Hâleveyh,¹⁴³ Harîrî¹⁴⁴ ve İbn Dihye'nin¹⁴⁵ eserleri bulunmaktadır. Böylece *er-Riyâzü'l-enîka*, günümüze ulaşamayan ya da matbu olarak elimizde bulunmayan bazı eserlerde yer alan isimleri görme imkânı sağlamaktadır.

İmam Süyûtî'nin konuya dair telif ettiği bir diğer eser *en-Nehcetü's-seviyye fi'l-esmâi'n-nebeviyye*'dir. 436 ismi ihtivâ eden eserde, *er-Riyâzü'l-enîka*'ya nazaran daha fazla isim yer almaktadır. Süyûtî, *en-Nehcetü's-seviyye*'de de *er-Riyâzü'l-enîka*'daki metodunu takip etmiş, öncelikle Hz. Peygamber'in isimlerine dair rivâyetleri aktarmıştır. Daha sonra alfabetik olarak tespit ettiği 500 küsur ismin dayanaklarını ve anlamlarını açıklamıştır.¹⁴⁶ Süyûtî'nin söz konusu iki eserinin, konuya dair yapılmış en ciddî ve en sistematik çalışmalar olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Ele alınacak son müstakil eser, Abdülbâsıt el-Bulkînî'ye (öl. 923/1517'den sonra) ait *el-Vefâ bi-şerhi'l-İstifâ min esmâi'l-Mustafâ* isimli çalışmadır. Bulkînî, öncelikle *el-İstifâ min esmâi'l-Mustafâ* adını verdiği 117 beyitten oluşan bir medhiyye kaleme almış ve daha sonra söz konusu medhiyyeyi *el-Vefâ* ismiyle şerh etmiştir. Esere, isimlerin çokluğunun müsemânın yüceliğine delalet ettiği kaidesiyle başlayan müellif, Hz. Peygamber'in en şerefli ve en yüce mertebede olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴⁷ Ardından Hz. Peygamber'in beş ismi olduğuna dair hadise yer vererek, diğer âlimlerin de görüşü doğrultusunda hadiste kastedilenin sınırlama ifade etmediğini belirtmektedir. Daha sonra Hz. Peygamber'in isimlerine dair nakledilen diğer rivâyetleri serdetmekte¹⁴⁸ ve 117 beytin tamamını şerh etmeye başlamaktadır.

Bulkînî, yazdığı şiiri beyit beyit şerh ettiğinden isimlerde alfabetik sıralamayı gözetmemektedir. Bu durum da Süyûtî'nin kitaplarının aksine eserden faydalanmayı zorlaştırmaktadır. 530 isimle konuya dair en çok ismin yer aldığı eser olma vasfını haiz olan *el-Vefâ*, kendinden önce telif edilen ve günümüze ulaşamayan çalışmaları da içermesi

¹⁴¹ Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 229.

¹⁴² Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1432/2011), 8/433.

¹⁴³ Mekkî, Medenî, Ebtahî, Sâhibül-havz, Sâhibü zemzem, Sâhibü'l-minber gibi isimler Süyûtî'nin, İbn Hâleveyh'ten naklettiklerinden bazılarıdır. bk. Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 127, 187, 193, 196, 253.

¹⁴⁴ Süyûtî, Harîrî'den Mutâ' ismini nakletmektedir. bk. Süyûtî, *er-Riyâzü'l-enîka*, 248.

¹⁴⁵ İbn Dihye tarafından telif edilen eser *el-Müstevfâ fi esmâi'l-Mustafâ* adını taşımaktadır. Eserin yazma nüshası Medine İslâm Üniversitesi Kütüphanesi'nde 3586 numarada kayıtlıdır. Yazma nüshasına ulaşamadığımız eser, Süyûtî'nin nakillerinden anlaşılacağına göre 300'e yakın ismi ihtiva etmektedir.

¹⁴⁶ Abdullâh Bâcûr tarafından tahkik edilen eser, 1421/2001 yılında Dâru'l-Mısriyyeti'l-Lübânîyye tarafından basılmıştır. *er-Riyâzü'l-enîka*'nın baskısının, *en-Nehcetü's-seviyye*'nin baskısından daha kullanışlı olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

¹⁴⁷ Abdülbâsıt b. Muhammed el-Bulkînî, *el-Vefâ bi-şerhi'l-İstifâ min esmâi'l-Mustafâ*, thk. Muhammed el-Ezherî (Kuveyt: Dâru'z-Ziyâ, 1435/2014), 184.

¹⁴⁸ Bulkînî, *el-Vefâ*, 183-188.

bakımından önemlidir. Harîrî'nin *Esmâü'n-Nebî*'si ve Vâsıtî'nin *Şerhu esmâi'n-Nebî*'si *el-Vefâ*'nın kaynaklarındandır. Müellifin deyimiyle eserin en önemli kaynağı ise hocası Şemseddin es-Sehâvî'nin Hz. Peygamber'e salâvat getirme konusunu ele aldığı *el-Kavlü'l-bedî*' adlı eseridir.¹⁴⁹ Bulkînî eserde Hz. Peygamber'in isimlerinin dışında yeri geldikçe mi'râc, isrâ, şefaât, rü'yetullâh, kabir azabı, Hz. Peygamber'in mucizeleri ve hasâisi, şevk ve hubbun mertebeleri, Muhammed isminin fazileti, *şer'u men kablenânın* hükmü gibi birçok farklı disipline ait meseleleri de ele almıştır.¹⁵⁰ Bu sebeple eserde kullandığı kaynakların sayısı 140'a ulaşmaktadır.¹⁵¹

Kendisinden önce konuyu ele alan âlimlerde olduğu gibi Bulkînî'nin de Hz. Peygamber'in isimlerini tespitinde eleştiriye açık noktalar bulunmaktadır. Söz gelimi A'râf sûresinin başında yer alan ve *Elif, Lâm, Mîm* ve *Sâd* harflerinden oluşan huruf-ı mukattaaya atıfla Hz. Peygamber'in isimlerinden birinin *A'râf sûresinin başı* anlamına gelen *Evvellü'l-A'râf* olduğunu iddia etmektedir.¹⁵² Yine “تَنْزِيلًا مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ”¹⁵³ âyetinde yer alan *Tenzîl* kelimesinden maksadın bir görüşe göre Hz. Peygamber başka bir görüşe göre Kur'ân olduğunu nakletmektedir.¹⁵⁴ Halbuki âyetin bağlamına bakıldığında kastedilenin Kur'ân olduğu açıktır.

İçeriklerine dair bilgi vermeye çalıştığımız eserler dışında Muhammed b. Yûsuf Eттаfeyyîş'in (öl. 1332/1914) *el-Gusûl fî esmâi'r-Resûl*'ü,¹⁵⁵ Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî'nin (öl. 1345/1932) *Ahsenü'l-vesâil fî nazmi esmâi'n-Nebî*¹⁵⁶ ve *el-Esmâ fî mâ li-Seyyidinâ Muhammed mine'l-esmâ*¹⁵⁷ adlı eserleri, Âtîf el-Melîcî'nin *Esmâü'n-Nebî fî'l-kitâbi ve's-sünne*'si, Abbâs Tebrîziyân'ın *Esmâü'r-Resûli'l-mustafâ*'sı¹⁵⁸ ve Ali Budak'ın *İsim ve Sıfatlarıyla Efendimiz*¹⁵⁹ adlı çalışması meseleye dair son dönemde kaleme alınan ve tabedilen eserlerdir.

Sonuç

Âlemlere rahmet olarak gönderilen ve müminler için en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in, dine taalluk eden söz ve fiillerinin yanında hakkında tespit edilen her bir bilgi ve sahip olduğu her bir haslet, henüz ilk dönemlerden itibaren büyük bir özveriyle kayıt altına alınmıştır. İslâm âlimleri Hz. Peygamber'e dair her meselede olduğu gibi onun isimlerini

¹⁴⁹ bk. Bulkînî, *el-Vefâ*, 444, 482, 350.

¹⁵⁰ Ele aldığı konular için bk. Bulkînî, *el-Vefâ*, 764-767.

¹⁵¹ Yararlandığı kaynakların detaylı listesi için bk. Muhammed Naîmüddîn el-Ezherî, “Mukaddime”, *el-Vefâ bi-şerhi'l-Istifâ min esmâi'l-Mustafâ*, mlf. Abdülbâsî b. Muhammed el-Bulkînî (Kuveyt: Dâru'z-Ziyâ, 1435/2014), 139-148.

¹⁵² Bulkînî, *el-Vefâ*, 528.

¹⁵³ el-Hâkka 69/43.

¹⁵⁴ Bulkînî, *el-Vefâ*, 523.

¹⁵⁵ Eser, 2019 yılında Dâru's-Selâm tarafından Fethî Ebû Uceyle tahkikiyle Mısır'da basılmıştır.

¹⁵⁶ Eser, Nebhânî'nin Müferricü'l-kulüb ve Hizbü'l-istigâsât isimli eserleriyle birlikte 1421/2001 yılında Dâru'l-Fikr tarafından Beyrut'ta basılmıştır. Nazm şeklinde telif edilen eser 800'e yakın ismi içermektedir.

¹⁵⁷ Eser, Dâru'l-Fikr tarafından 1419/1999 yılında Kahire'de tabedilen Âtîf Melîcî'nin *Esmâü'n-Nebî fî'l-kitâbi ve's-sünne*'sinin sonunda yer almaktadır.

¹⁵⁸ Eser, Dâru'l-Eser tarafından 2003 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

¹⁵⁹ Eser, 2010 yılında Işık Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.

tespitte ve bu tespitleri sonraki nesilleri aktarmada da benzeri görülmemiş bir çaba ortaya koymuşlardır.

Temelde siyer ilminin konusu olması hasebiyle Hz. Peygamber'in isimlerinin en geniş işlendiği eserler, siyer ve siyerin alt kolu olan şemâil türü eserler olmuştur. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in isimlerine dair ilk bilgilerin hadis kitaplarında yer aldığı görülmektedir. Sayıları az olmakla birlikte Hz. Peygamber'den nakledilen ve isimlerini içeren birtakım rivâyetler mevcuttur. Bunlar içerisinde ise en meşhur rivâyet Hz. Peygamber'in kendisine ait beş ismi olduğunu ifade ettiği ve bu isimleri saydığı rivâyettir. Gerek hadis şârihleri gerekse konuyu elen diğer âlimler söz konusu hadiste yer alan beş sayısını bir sınırlama olarak anlamamış, zikri geçen isimlerin, Hz. Peygamber'in en meşhur veya yalnızca kendisine has isimleri olduğunu ifade ederek hadise farklı yorumlar getirmişlerdir.

Siyer ve şemâil türü eserlere kronolojik olarak bakıldığında, ilk siyer müellifleri olan İbn İshâk (öl. 151/768) ve İbn Hişâm'ın (öl. 218/833) eserlerinde Hz. Peygamber'in isimlerine dair müstakil başlıkların yer almadığı, konuya dair ilk müstakil başlığın İbn Sa'd tarafından atıldığı görülmektedir. İbn Sa'd ile başlayan ve Kâdî İyâz'a kadar devam eden süreçte müellifler, Hz. Peygamber'in isimlerine dair açılan müstakil başlıklarda yalnızca konuya dair vârid olan rivâyetleri nakletmekle yetinmişlerdir. Meseleyi orijinal bir biçimde elen alan ilk isim ise Kâdî İyâz olmuştur. Zira o, rivâyetlerde yer alan isimlerin dışında, yine âyet ve rivâyetlere dayanmak suretiyle, Hz. Peygamber'e ait farklı isimler de tespit etmiş ve bunu yapan ilk kişinin kendisi olduğunu da vurgulamaktan geri durmamıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in isimleri meselesinde Kâdî İyâz'ın dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür. Kâdî İyâz'ın ardından ise Hz. Peygamber'in isimleri tarih, siyer ve şemâil türü eserlerin yerleşik konusu haline gelmiş ve gittikçe geniş bir yekûn tutmaya başlamıştır. Söz konusu türlerin yanında tespit edilebildiği kadarıyla hicrî 4. asırdan itibaren konuya dair müstakil eserler de telif edilmiş ve *esmâü'n-Nebî* türü eserler, zamanla oldukça geniş bir literatürün oluşmasını sağlamıştır.

Âlimlerin Hz. Peygamber'in isimlerini tespitte farklı sayılara ulaşması, konuya dair en dikkat çekici hususlardan biridir. Zira konuyu ele alan her bir müellif, Hz. Peygamber'in isimlerini tespit ederken farklı sayılara ulaşmış, hatta bu sayıyı 500'ün üzerine çıkaran dahi olmuştur. Âyet ve hadislerde sarahaten Hz. Peygamber'e ait isimlerin sınırlı sayıda olması ve konuya dair sınırlayıcı gibi görünen rivâyetlerin sınırlama ifade etmediği yönündeki kanaatler, âlimlerin isim tespitinde şahsî çabalarını ön plana çıkarmalarına zemin hazırlamıştır. İsim ve sıfatların müşterekliği ya da diğer bir ifadeyle isimlerin çoğunlukla sıfatlardan oluşması da âlimlerin Hz. Peygamber'e ait her bir sıfatı ismi olarak kabul etmesine neden olmuştur. Diğer yandan Araplarda öteden beri var olan, isimlerin çokluğunun müsemmanın yüceliğine delalet ettiği anlayışı, Hz. Peygamber'in isimlerini olabildiğince çoğaltma çabasına dönüşmüştür. Tüm bu sebepler Hz. Peygamber'in isimlerinin oldukça yüksek ve farklı sayılara ulaşmasının arka planını teşkil etmektedir.

Kâdî İyâz ile başlayan şahsî çabalarla isim tespiti sürecinde birçok âlim, âyet ve hadislerde yer alan ve Hz. Peygamber'e ait olduğunu düşündükleri her bir vasfın Hz.

Peygamber'in ismi olduğunu iddia etmişlerdir. Bu meyanda, bazen bağlamı Hz. Peygamber ile hiçbir şekilde ilgisi olmayan bir âyette yer alan, bazen zorlama yorumlara ve gramatik çözümlere dayanılarak Hz. Peygamber'in kastedildiği söylenen, bazen de Hz. Peygamber'i diğer insanlardan herhangi bir biçimde ayırt etmeyen vasıflar Hz. Peygamber'in ismi olarak aktarılabilmektedir. Ayrıca huruf-ı mukattaa gibi en azından bilinen herhangi bir manaya taalluk etmeyen rumuzlu ifadeler de azımsanmayacak sayıda âlim tarafından Hz. Peygamber'in ismi olarak kabul edilmiştir. Kanaatimizce Hz. Peygamber'e, kendisine övgü içeren veya onun güzel bir vasfını ifade eden herhangi bir isim vermekte bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak söz konusu ismi verirken zorlama yorumlara ya da uydurma birtakım rivâyetlere dayanmak ilmî bir tavır olmaktan oldukça uzaktır. Bununla birlikte *Tâhâ* ve *Yâsîn* gibi huruf-ı mukattaa'nın, Hz. Peygamber'e ait isimler olduğu düşüncesi herhangi makul ve sağlam bir temele dayanmamaktadır.

Hz. Peygamber'e olan sevginin bir tezahürü olarak isimlerini tespit etme faaliyetlerinin yanında Hz. Peygamber'in isimleri üzerinden, farklı ilmî disiplinler içerisinde de bazı tartışmalar vuku bulmuştur. Özellikle Hz. Peygamber'in isimleri üzerinden yapılan itikâdî tartışmalar dikkat çekicidir. Bir tarafta İmam Gazzâlî Hz. Peygamber'in isimlerinin tevkîfiliginde ittifak bulunduğu iddiası üzerinden Allah'ın isimlerinin tevkîfiliginin ispata çabalarken, bir yandan Şîa Saffât sûresi 130. âyet üzerinden Ehl-i beyt'in faziletini ve masum imamların üstünlüğünü temellendirmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber'in isimleri üzerinden yapılan bu türden tartışmaların da sağlam ve geçerli dayanakları bulunmadığını ifade etmek gerekmektedir. Bunun yanında, söz konusu tartışmalar içerisinde sûfîlerin, insan-ı kâmil ve hakikat-i Muhammediyye doktrinlerini temellendirmek adına Allah'ın da Hz. Peygamber'in de 1000 ismi bulunduğu dair iddialarının, kendi düşünce sistemleri açısından tutarlı olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak Hz. Peygamber'in isimleri meselesine dair malzemenin, çalışmanın sınırlarını aşmamak adına özetlenmek suretiyle aktarılan bilgilerden çok daha fazla olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle hem Hz. Peygamber'in isimleri etrafında yapılan ve farklı ilmî disiplinlere taalluk eden tartışmaların hem de bu isimlerin neler olduğu ve ne tür dayanaklarının bulunduğu lisansüstü bir çalışmayla çok daha detaylı bir biçimde ele alınabileceği ifade edilmelidir.

Kaynakça

- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh, eş-Şerî'a. thk. Abdullâh b. Ömer ed-Dümeycî. 5 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999.
- Ağırman, Cemal. "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Aralık 1998), 124-143.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnaûd vd. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Aksu, Ali. "Asr-ı Saadet ve Emevîler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2001), 229-248.
- Alî el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûreddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâtü'l-mesâbih*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422/2002.
- Aydın, Mehmet S. "İnsân-ı Kâmil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. 'Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî. 25 Cilt. Beyrut: İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd. *el-Envâr fî şemâili'n-nebiyyi'l-muhtâr*. thk. İbrâhîm Yakûbî. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Mektebî, 1416/1995.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd. *Me'âlimü't-tenzîl*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Belenkuyu, Bekir. "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî-Peygamberimiz (s.a.v.)'in İsimleri- ve Esmâ-i Nebî Metinleri". *Türkish Studies* 10/4 (2015), 167-196.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Abdülmü'tî Kal'acî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1998.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418.
- Biçer, Ramazan. "İbnü'l-Arabî'de Akıl-Nakil İlişkisi ve Fikir Özgürlüğü". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2000), 113-136.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nâsir. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001.
- Cezûlî, Muhammed b. Süleymân. *Delâilü'l-hayrât ve şevâriku'l-envâr fî zikri's-salât 'ale'n-nebiyyi'l-muhtâr*. Mısır: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî, 1356/1937.
- Çelebi, İlyas. "İsim-Müsemma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/548-551. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çelik, Celalettin. "Kültürel Sembol Sistemi Olarak İsimler: İsim Sosyolojisine Giriş". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Haziran 2006), 39-61.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Demirci Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2010.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Efe, Zehra. "İslam Tarihi'nde 'Esmâu Resulillah (Resulullah'ın İsim ve Künyeleri)' Geleneği ve İbn Fâris'in Esmâu Resulillah ve Meânihâ Adlı Risalesi". *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (Ekim 2019), 253-278.
- Ezherî, Muhammed Naîmüddîn. "Mukaddime". *el-Vefâ bi-şerhi'l-Istifâ min esmâi'l-Mustafâ*. mlf. Abdülbâsit b. Muhammed el-Bulkînî. Kuveyt: Dâru'z-Ziyâ, 1435/2014.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Maksadü'l-esnâ fî şerhi esmâillâhi'l-hüsnâ*. nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî. Limassol, el-Ceffân ve'l-Câbî li't-tab' ve'n-neşr, 1464/2003.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir 'Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

- Harâlî, Fahrüddîn Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed. *İbdâü'l-hafâ fî şerhi esmâi'l-Mustafâ*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. b.y.: y.y., 2020.
- Haskânî, Abdullâh b. Abdullâh b. Ahmed. *Şevâhidü't-tenzîl*. thk. Muhammed Bâkır el-Mahmûdî. 2 Cilt. Kahire: Müessesetü'l-A'lâ, 1431/2010.
- Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân. *Tahrîcü ehâdisi'l-İhyâ*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005.
- Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn. *Tarhu't-tesrîb fî şerhi't-Takrîb*. 8 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî eş-Şâzelî. *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Ahmed Abdullâh el-Kureşî. 7 Cilt. Kâhire: y.y., 1419.
- İbn Adî, Ebü Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed-Alî Muhammed Muavvîd. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dimaşkî. *Târîhu medîneti Dimaşk*. thk. Amr b. Gurâme el-Umrevî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî. *Fethu'l-bâri şerhu sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hadîde, Ebü Abdullah Muhammed b. Ali el-Ensârî. *el-Misbâhü'l-mudî fî küttâbi'n-nebiyyi'l-ümmü ilâ mülûki'l-arz min Arab ve Acem*. thk. Muhammed Azîmüddîn. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1405/1985.
- İbn Hâleveyh, Ebü Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed el-Hemedânî. *İ'râbü'l-kırâ'ati's-seb' ve 'ilelühâ*, thk. Abdurrahmân el-Useymîn. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, ts.
- İbn Hazm, Ebü Muhammed Alî b. Ahmed el-Kurtubî. *Cevâmi'u's-sîre*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddissîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*. thk. Muhammed İbrâhîm Zâid 3 Cilt. Halep: Dâru'l-Va'y, 1396.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnaûd. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr ed-Dimaşkî. *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî. *el-Beyân ve't-tahsîl ve's-şerh ve't-tevcîh ve't-ta'lîl fî mesâ'ili'l-Müstahrece*. thk. Muhammed Haccî vd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1408/1988.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethüddîn Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *'Uyûnü'l-eser fî fînüni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*. thk. İbrâhîm Ramazân. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993.
- İbnü'l-Arabî, Ebü Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *'Ârizatü'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İmam Mâlik, Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1406/1985.
- İsfahânî, Ebü Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Muhammed Revâs Kal'acî-Abdulber Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1406/1986.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1988.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebü'l-Bahterî Vehb b. Vehb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/297. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1425/2004.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323.
- Kur'an Yolu. Erişim 7 Ocak 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kurtubî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhîm el-İtfiyîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Kuveytî, Ebü Huzeyfe Nebîl b. Mansûr. *Enisü's-sârî fi tahrîci ve tahkîki'l-ehâdisi'l-letî zekerahâ'l-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî fi Fethi'l-bârî*. thk. Nebîl b. Mansûr el-Basâre. 11 Cilt. Beyrut: Müessesetü's-Semâha, 1426/2005.
- Lahcî, Abdullâh b. Saîd b. Muhammed. *Muntehe's-sûl 'alâ Vesâili'l-vusûl ilâ şemâili'r-Resûl*. 4 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1426/2005.
- Lâşîn, Mûsâ Şâhîn. *Fethu'l-Mun'im şerhu Sahîhi Müslim*. 10 Cilt. b.y.: Dâru's-Şurûk, 1423/2002.
- Ma'mer b. Râşid. *el-Cami' (Abdürrezzâk es-San'ânî, el-Musanef içinde)*. nşr. Habîburrahmân el-A'zamî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî. *Bihârü'l-envâr*. 31 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1403/1983.
- Muzaffer, Muhammed Hasen. *Delâilü's-sıdk*. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Muallim, 1396/1976.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn. *Fezû'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356.
- Müneccid, Salâhuddîn. *Mucem mâ üllife 'an Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1402/1982.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Müttakî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî-Saffet Sekkâ. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Nefrâvî, Şihâbüddîn Ahmed b. Gânim b. Sâlim. *el-Fevâkihu'd-devânî 'alâ risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî*. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392.
- Râzî, Ebü Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Sâbûnî, Muhammed Alî. *Safvetü't-tefâsîr*. Kâhire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997.
- Sefîrî, Şemsüddîn Muhammed b. Ömer. *el-Mecâlisü'l-va'ziyye fi şerhi ehâdisi hayri'l-beriyye min Sahîhi'l-İmâmi'l-Buhârî*. thk. Ahmed Fethî Abdurrahmân. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân. *el-Kavlü'l-bedî' fi's-salâti 'ale'l-Habîbi's-şeft'*. thk. Muhammed Avvâme. b.y.: Dâru'r-Reyyân, 1422/2002.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr. *Tefsîru'l-Kur'an*. thk. Yâsir b. İbrâhîm-Ganîm b. Abbâs. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1432/2011.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Hasâisü'l-kübrâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tenvîrü'l-havâlik 'alâ Muvatta'i Mâlik*. 2 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1389/1969.
- Şâmî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sireti hayri'l-'ibâd*. thk. Âdil Ahmed-Alî Muhammed Muavvid. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1993.

- Şeref, Cemâlüddîn Muhammed. *Tevcihü'l-kırâati'l-'aşr min tariki tayyibeti'n-neşr*. Tantâ: Dâru's-Sahâbe, 1435/2014.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-kadir*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen, *el-Hücce 'alâ ehli'l-Medîne*. thk. Mehdî Hasan el-Geylânî. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1403.
- Şüşterî, Seyyid Ziyâüddîn Nûrullâh b. Şerefiddîn. *İhkâku'l-hak ve izhâku'l-bâtul*. 19 Cilt. İran: Mektebetü Âyetillâhi'l-'Uzma'l-Mar'aşi en-Necefi, ts.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen*. nşr. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Delâilü'n-nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/115-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *el-Muğni fi'd-du'afâ'*. thk. Nureddin Itr. 2 Cilt. Katar: İdâretü İhyâi't-Turâs, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî. *Şerhu'l-Muvatta'*. thk. Tâhâ Abdurraûf. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1424/2003.